

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARESİ (BALIKESİR) EL SANATLARI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAHRA NUR KANHAN

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARESİ (BALIKESİR) EL SANATLARI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAHRA NUR KANHAN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HALİL İBRAHİM ŞAHİN

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 202012511007 numaralı Sahra Nur KANHAN'ın hazırladığı “Karesi (Balıkesir) El Sanatları Üzerine Bir Araştırma” konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 4 Temmuz 2023 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Ali DUYMAZ

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

İmza

Üye Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR

İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

04/07/2023

İmza

Sahra Nur KANHAN

ÖNSÖZ

Her toplum kendine has bir kültür oluşturarak dünya üzerindeki varlığını devam ettirmiştir. Her geçen gün hızla değişen ve dönüşen dünyaya paralel olarak toplumların bünyesinde ve dolayısıyla kültürel dokusunda da değişimler yaşanmaktadır. Toplumlar ile birlikte yaşayan bir varlık olan kültür her zaman değişime ayak uydurmuş ve dönüşüm sağlayarak yaşanan çağın içerisinde kendine bir yer bulmuştur. Ancak günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde küreselleşme, kültür çeşitliliğini tehlikeye atmaktadır. Bu sebeple toplumların var olan kültür unsurlarını kayıt altına alması ve yaşatmaya çalışması kültür çeşitliliğinin korunmasını sağlamak adına büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmamıza konu olan el sanatları da toplumun maddi ve manevi kültür hazinesinin önemli parçaları olması nedeniyle kayıt altına alınmalı ve yaşatılmaya çalışılmalıdır.

Karesi (Balıkesir) El Sanatları Üzerine Bir Araştırma adlı çalışmamızda öncelikle “Giriş” bölümünün alt başlığı olan “Tanımlar” kısmında; el sanatlarının tanımı, Anadolu Türk el sanatları, el sanatlarının sınıflandırılması vb. konularda bilgiler aktarılmıştır.

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan “Bulgular ve Yorumlar” başlığı altında Karesi ilçesinde düzenlenen saha çalışması sırasında tespit edilen el sanatları ham maddelerine göre sınıflandırılarak bölümlere ayrılmıştır. Tespit edilen el sanatları hakkında verilen kısa bilgilerden sonra kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler sırasında elde edilen verilerin aktarımı yapılmıştır. Saha çalışması sırasında kaynak kişilere daha çok ürün merkezli olmakla birlikte; el sanatının yapım aşamaları, kullanılan malzemeler, renkler, desenler, üretilen ürünlerin kullanım alanları, vb. gibi konuları belirlemek üzere sorular yöneltilmiştir. Bu doğrultuda kaynak kişilerden elde edilen bilgiler belirli bir düzen içerisinde çalışmaya aktarılmıştır. Yine saha çalışmasında bulunan el sanatı ürünlerinin örnekleri fotoğraflanmış ve verilerle birlikte ilgili yerlerde sunularak anlatım görsel olarak desteklenmiştir.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise saha çalışmasında edinilen bilgiler doğrultusunda genel bilgiler doğrultusunda; Karesi el sanatlarının bugünkü durumu,

hangi sanatın kimler tarafından yapıldığı, hangi ham maddenin kullanımının daha çok olduğu gibi konular hakkında genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Tez konusunun belirlenmesinden başlayarak, çalışmanın her aşamada yardım ve desteklerini esirgemeyen, sabırla her sorduğum sorunun cevabını veren değerli danışman hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN başta olmak üzere süreç boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sırasında kaynak kişilere ulaşım konusunda yardımlarından dolayı Fadime ÇAKIR'a, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen anneme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

BALIKESİR, 2023

Sahra Nur KANHAN

ÖZET

KARESİ (BALIKESİR) EL SANATLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

KANHAN, Sahra Nur

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

2023, 93 sayfa

Dünya üzerinde sürekli olarak gerçekleşen teknolojik, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel eksenli değişimler, beraberinde küreselleşmeyi getirmiştir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak kültürler arası farklılıklar yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşmenin getirdiği etkiyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan konulardan biri de "el sanatları geleneği" dir.

Bu çalışmanın temel amacı; Balıkesir iline bağlı Karesi ilçesinde yürütülen derleme çalışmaları neticesinde bölgedeki el sanatlarını tespit etmek ve kayıt altına almaktır. Çalışmanın giriş kısmında el sanatları ile ilgili bilgiler verildikten sonra bulguların aktarımı yapılmıştır. Öncelikle tespit edilen el sanatları ham maddelerine göre sınıflandırılarak; yapım aşamaları, kullanılan malzeme ve teknik gibi konularla birlikte üretilen ürünün kullanım alanı gibi bilgilerin aktarımı yapılmıştır. Daha sonra el sanatı ve ürünü çevresinde gelişen varsa; inanış, anlatı, tören ve uygulama gibi konular hakkında bulguların aktarımı yapılmıştır. Sonuç bölümünde bulguların üzerine bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: El sanatları, Gelenek, Karesi

ABSTRACT

A STUDY ON KARESİ (BALIKESİR) HANDİCRAFTS

KANHAN, Sahra Nur

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

2023, 93 pages

The consistent changes all over the world within the context of technological, economic, political, social and cultural, cause the globalization with themselves. As a result of this globalization, the cross-cultural differences come up against the danger of "extinction". One of the issues facing the danger of extinction with the effect of globalization is the "handcraft tradition", which is also the subject of this study.

The main purpose of this study; It is to identify and record the handcrafts in the region as a result of the compilation studies carried out in Karesi district of Balıkesir province. In the introduction part of the study; after giving information about handcrafts, the findings were transferred. Firstly, the identified handcraft was classified as raw materials, transferring information such as the production stage, materials used, and the use area of the product produced along with the technical aspects. Then, if there's any development around handcrafts and products, Findings were transferred on subjects such as belief, narrative, ritual and practice. In the conclusion part, the study was completed by making an evaluation on the findings.

Keywords: Handicrafts, Tradition, Karesi

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Araştırmanın Varsayımları	2
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.6. Tanımlar	2
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.2. İlgili Araştırmalar	7
3. YÖNTEM	10
3.1. Araştırmanın Modeli	10
3.2. Evren ve Örneklem.....	10
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	10
3.4. Verilerin Toplama Süreci	11
3.5. Verilerin Analizi	11
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	13
4.1. Karesi El Sanatları	13

4.1.1. Ham Maddesi (Hayvansal, Bitkisel ve Kimyasal) Lif Olan El Sanatları.....	13
4.1.1.1. Dokumalar	13
4.1.1.1.1. Dokuma Kumaşlar.....	15
4.1.1.1.2. Dokuma Yaygılar	30
4.1.1.1.3. Taşıma ve Saklama Eşyaları	34
4.1.1.2. Örgü İşleri	38
4.1.1.2.1. Kalın Örgüler.....	39
4.1.1.2.2. İnce Örgüler.....	42
4.1.1.3. İşlemeler	45
4.1.1.4. Keçecilik.....	51
4.1.1.5. Yorgancılık.....	56
4.1.2. Ham Maddesi Ağaç Olan El Sanatları	60
4.1.3. Ham Maddesi Toprak Olan El Sanatları	64
4.1.4. Ham Maddesi Deri ve Hayvansal Atıklar Olan El Sanatları	67
4.1.4.1. Deri İşleri.....	67
4.1.4.1.1. Saraçlık.....	68
4.1.4.1.2. Ayakkabıcılık	71
4.1.4.1.3. Çarık	76
4.1.5. Ham Maddesi Kabuk, Saz, İnce Dal ve Sap Olan El Sanatları	77
4.1.5.1. Hasır Örücülüğü	78
4.1.5.2. Sepet Örücülüğü	79
4.1.5.3. Süpürgecilik	80
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	84
5.1. Sonuçlar.....	84
5.2. Öneriler.....	86

KAYNAKÇA	87
EKLER.....	92
EK-1. Kaynak Kişı Listesi	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Sekil 1.</u> İplik Yapımında Kullanılan El Aletleri.....	19
<u>Sekil 2.</u> Çulfalık Adı Verilen Dokuma Tezgahı.....	20
<u>Sekil 3.</u> Aba Yelek Örneği	21
<u>Sekil 4.</u> Aba Pantolon Örneği	21
<u>Sekil 5.</u> Alaca Göynek (Paşalı) Örneği	23
<u>Sekil 6.</u> Ak Göynek ve Ak Don Örneği	24
<u>Sekil 7.</u> Nakışlı Ak Göynek Etek Ucundan Görünüm	24
<u>Sekil 8.</u> Dokuma Kuşak Örneği	25
<u>Sekil 9.</u> İpek Dokuma Peşkir Örneği	27
<u>Sekil 10.</u> Dokuma Peşkir Örnekleri	27
<u>Sekil 11.</u> Dokuma Çarşaf Örneği	28
<u>Sekil 12.</u> Yaygı ve Döşek Kumaş Görünümü	28
<u>Sekil 13.</u> Çocuk Taşıma Bezinin Bağlanma Şekli	29
<u>Sekil 14.</u> Şal Örneği	30
<u>Sekil 15.</u> Dokuma Yaygı Örneği.....	32
<u>Sekil 16.</u> Dokuma Yaygı Örneği II	32
<u>Sekil 17.</u> Aba Yaygı/Kilim Örneği	33
<u>Sekil 18.</u> Çaput Kilim/Palas Yaygı Örneği	34
<u>Sekil 19.</u> Kız Bitirme Töreninde Kullanılan Ala Heybe Örneği.....	35
<u>Sekil 20.</u> Günlük Hayatta Kullanılan Heybe Örneği.....	35
<u>Sekil 21.</u> Torba Örneği.....	36
<u>Sekil 22.</u> Desenli Çuval Örneği.....	37
<u>Sekil 23.</u> Erzak Çuvalı Örneği	37
<u>Sekil 24.</u> Beş Şişle Örgü Çorap Yapımı.....	40

<u>Sekil 25.</u> Yün Örgü Kadın Çorabı Örneği.....	40
<u>Sekil 26.</u> Yün Örgü Erkek Çorabı Örneği.....	41
<u>Sekil 27.</u> Örgü Paspas Örneği	41
<u>Sekil 28.</u> Oya Örnekleri	43
<u>Sekil 29.</u> Oyali Namaz Örtüsü Örneği	44
<u>Sekil 30.</u> Kenarlarına Örgü İşlenmiş Havlu Örnekleri.....	44
<u>Sekil 31.</u> Dantel Örgü Mushaf Çantası Örneği	44
<u>Sekil 32.</u> İşleme Yastık Kılıfı Örnekleri	46
<u>Sekil 33.</u> Üzeri İşlemeli Mushaf Torbası Örneği	47
<u>Sekil 34.</u> İşlemeli Havlu Örnekleri	47
<u>Sekil 35.</u> İşlemeli Seccade Örneği	48
<u>Sekil 36.</u> 1969 Yılında Pullu Giyen Bir Gelin (KK8-Naıplı/Balıkesir).....	49
<u>Sekil 37.</u> Pullu Örneği.....	50
<u>Sekil 38.</u> Keçe Ustası Enver Recep Agen	51
<u>Sekil 39.</u> Gelin Keçesi Olarak Adlandırılan Yaygı Örneği.....	53
<u>Sekil 40.</u> Çoban Kepeneği Görünümü	54
<u>Sekil 41.</u> Keçecileri Piri ile İlgili Duvara Asılı Olan Keçe	55
<u>Sekil 42.</u> Yorgan Ustası Celal Alakuş ve Yorgan Örnekleri.....	57
<u>Sekil 43.</u> Yorgan Ustası Turan Kırca	57
<u>Sekil 44.</u> Ekmek Yapımında Kullanılan Ahşap Ürünler.....	62
<u>Sekil 45.</u> Ahşap Mutfak Gereçleri.....	62
<u>Sekil 46.</u> Ahşap Beşik Örnekleri.....	62
<u>Sekil 47.</u> Düven, Yaba, Tırpan Gibi Tarım Aletleri Örnekleri	63
<u>Sekil 48.</u> Minyatür Değirmen Örneği	64
<u>Sekil 49.</u> Armutalan Toprak Ürün Örnekleri	66
<u>Sekil 50.</u> Toprak Kiremit Kalıpları ve Tesisat Malzemeleri	67

<u>Sekil 51.</u> Ham Maddesi Toprak Olan Çeşitli Ürün Örnekleri.....	67
<u>Sekil 52.</u> Saraç Halil Tuzluk	69
<u>Sekil 53.</u> Eyer Örneği.....	70
<u>Sekil 54.</u> Onarılmış Eski Çerkez Eyeri	70
<u>Sekil 55.</u> Saraçlıkta Kullanılan El Aletleri	71
<u>Sekil 56.</u> Ayakkabı Ustası Mustafa Yaşar	73
<u>Sekil 57.</u> Eski Ahşap Ayakkabı Kalıpları	74
<u>Sekil 58.</u> Plastik Ayakkabı Kalıpları.....	74
<u>Sekil 59.</u> Yapımı Tamamlanmış Ayakkabı Görünüm.....	75
<u>Sekil 60.</u> Şekil 58’de Görülen Modelin Rahatsızlık Sebebiyle Özel Kalıp ile Üretilen Örneği.....	76
<u>Sekil 61.</u> Eski Mest ve Çarık Örneği.....	77
<u>Sekil 62.</u> Mısır Yapağından Hasır Örgü Örneği	79
<u>Sekil 63.</u> Sepet Örneği	80
<u>Sekil 64.</u> Süpürge Otu Tarama İşlemi	81
<u>Sekil 65.</u> Süpürge Örneği	82

KISALTMALAR LİSTESİ

KK. : Kaynak kişi

akt. : Aktaran

vb. : Ve benzeri

s. : Sayfa

t.y. : Tarih yok

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu; özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte günümüz şartlarında yok olmakla karşı karşıya kalan el sanatlarımızdan, Balıkesir ilinin Karesi ilçesinde günümüzde yaşayan veya yaşamayan el sanatlarının, düzenlenen saha çalışmaları ile tespiti, tespit edilen verilerin aktarımının yapılmasından meydana gelmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

El sanatları ait olduğu toplumun; tarihi, sosyolojisi, ekonomisi, coğrafyası, kültürü, sanat anlayışı gibi pek çok konu hakkında bilgi vermektedir. İnsanoğlunun doğaya ayak uydurmak, kendini korumak ve yaşamını daha rahat sürdürebilmek adına çeşitli eşyaların üretimine başlaması sonucu oluşan el sanatları, insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir kültürel birikime sahiptir.

Araştırmanın amacı; Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türklerin, Orta Asya'daki sanat anlayışları ile birlikte, etkileşime geçtikleri farklı kültürlerin sanat anlayışlarından da etkilenecek oluşturdukları Anadolu Türk El Sanatlarından, Karesi toprakları üzerinde yaşayan veya yakın geçmişte yaşamış olan el sanatlarını tespit etmek ve bu el sanatlarının yapımını, ortaya çıkan ürünü, toplumsal kültür içindeki yerini ve önemini ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

El sanatları, dünya üzerinde yaşanan teknolojik, ekonomik, sosyal vb. gelişmelerden olumsuz etkilenen alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Maddi ve manevi kültür ekseninde büyük öneme sahip olan el sanatlarının, günümüz

şartlarında üretim faaliyetlerinin ortadan kalkması ve akabinde barındırdığı kültürel değerlerle birlikte unutulması durumu söz konusudur. Bu bağlamda geleneksel el sanatlarının üretiminin ve kullanımının henüz tamamen yok olmadığı Balıkesir ilinin Karesi ilçesinde derlenen bilgiler, maddi ve manevi kültürümüz için oldukça önemli bir yere sahiptir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Alan araştırmaları sırasında el sanatlarının bir kısmının toplumda üretiminin ve kullanımının yakın geçmişte sona erdiği, bu el sanatlarının yapımı, kullanımı, toplumsal kültürdeki yeri ve önemi hakkındaki bilgilerin toplumun hafızasında yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte el sanatlarının bir kısmının ise günümüzde hâlâ üretiminin ve kullanımının devam ettiği ancak yakın gelecekte yok olma ihtimalinin var olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Karesi adına özel bir çalışmanın yapılmadığı görülmüş ve Karesi el sanatlarının toplumsal bellekten silinmeden tespit edilmesi ve değerlendirme yapılması gereği duyulmuştur.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızda Karesi ilçesinde düzenlenen alan araştırmasında kaynak kişilerden el sanatları üzerine edinilen bilgilerden yararlanılmıştır. Buna ek olarak el sanatlarına ilişkin özel olarak Karesi ilçesini ele alan bir çalışma bulunmadığından, Karesi ilçesinin bağlı olduğu Balıkesir ili için yapılan el sanatları araştırmalarını içeren çalışmalardan yararlanmıştır.

1.6. Tanımlar

Başlangıçta doğayla iç içe yaşayan insanoğlu, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı kendini korumak ve hayatta kalabilmek amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmuştur. İnsanoğlu barınmak, beslenmek, örtünmek vb. temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli olan eşyaların üretimine başlamıştır. Temelinde el emeği bulunan bu üretim, el sanatları olarak adlandırılan faaliyetlerin başlangıcı olmuştur. El sanatları zaman içerisinde temel ihtiyaçları karşılama işlevinin yanı sıra, toplumun sanat anlayışını ve kültürel dokusunu da içine alarak süsleme işlevi de kazanmıştır

(Özbel, t.y., s. 3). Ait olduğu toplumun sosyal, ekonomik, coğrafik ve kültürel yapısı doğrultusunda şekil alan el sanatları aynı zamanda kültürün nesilden nesile aktarılması hususunda bir köprü görevi görmüştür (Sarıkaya Hünerel ve Er, 2012, s. 180).

Temelinde el emeği bulunan ve basit el aletlerinden yararlanılarak üretilen el sanatlarında seri üretim söz konusu değildir. Her ürün kendine özgü ve tektir. El sanatlarının üretiminin öğretilmesinde geleneksel bilgiye ve görgüye dayalı bir öğretim vardır. Buna ek olarak üretimde el sanatı ustasının el becerisi de önemli bir yere sahiptir (Öztürk, 1994, s. 16 - 17). El sanatı ustası; günlük veya törensel eşya üretmenin yanında, bu eşyaları işlemeli ve süslemelidir. Doğal güzellikleri ve toplumun kültürel yapısını yansıtmak suretiyle bazı mesajlar verebilmelidir (Barışta H. Ö., 1998, s. ix).

El sanatı üretimi, çoğunlukla kırsal yaşamda tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan yöre halkının bu işlerden arta kalan zamanlarda ihtiyaçları doğrultusunda yaptığı üretimdir. Üretimde kullanılan ham maddeler ise çoğunlukla ana geçim kaynağından elde edilen yan ürünler olmakla birlikte, yörede bol bulunan doğal kaynaklardır (Öztürk, 1994, s. 15). El sanatlarının üretimi; niçin yapıldığı, kimin için yapıldığı gibi konulara göre değişiklik göstermektedir. Bu hususta günlük kullanım eşyaları, tören eşyaları, çeyizlik eşyalar, gibi el sanatı ürünlerinin yapıldığı görülmektedir (Öztürk, 1994, s. 17).

El sanatları üretiminde başlarda daha çok kadınlar tarafından yapılan ve kapalı ekonomiye dayalı bir üretim söz konusudur. Ana geçim kaynağından arta kalan vakitte el sanatı üretimi yapılmaktadır. Özellikle tarımla uğraşan toplumlar yazın tarımsal faaliyetlere daha çok zaman ayırırken; kışın el sanatı üretimine zaman ayırmaktadır. Zaman içerisinde ihtiyaçların artması ile birlikte, el sanatlarında iş bölümü gelişmiş ve erkekler el sanatı üretiminde daha çok yer almaya başlamıştır. İhtiyacın ve talebin artmasıyla birlikte erkeklerin de üretime katılmasıyla el sanatları, kapalı ekonomi yapısından çıkarak bir kazanç sağlama faaliyeti haline gelmiştir. Atölye ve dükkânlar gibi yeni üretim mekânlarında, yine el emeğine dayalı fakat ticari amacı olan üretime geçilmiştir (Özbel, t.y., s. 3-5).

Farklı mekânlarda ticari amaçla üretim yapılmaya başlanmış olsa da evlerde ticari amaçtan uzak olarak yapılan üretim faaliyetleri devam etmektedir. Özellikle

kadınlar tarafından yapılan el sanatı türleri önemini ve faaliyetini korumaktadır. Günümüzde dahi kadınlar tarafından yapılan el sanatları, azalmakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Özellikle evlilik çağına gelmiş kızlar için ince ve kalın örgü işleri, dokuma, işleme vb. gibi çeyiz için üretilecek el sanatı ürünleri büyük önem taşımaktadır. Genç kızın el becerisinin ve marifetinin göstergesi olarak kabul edilen bu ürünler, genç kızın evlilik için uygun olup olmadığını gösteren bir ölçüt görevindedir. Yakın zamana kadar önemini korumaya devam eden bu husus, günümüzde önemini yitirmiştir.

Zaman içerisinde artan ihtiyaç ve talep doğrultusunda değişim ve dönüşüm geçiren el sanatlarının, yaşadığı değişimi Kenan Özbel; el sanatları, ev sanatları, çarşı sanatları şeklinde üç grupta ele almıştır. El sanatları; ticari amaç güdülmeden, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kapalı ekonomiye dayalı olarak üretimi yapılan ve üretimin çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı gruptur. Bu grupta kadın emeği çoğunlukta olduğundan “kadın sanatları” olarak da adlandırılabilir. Ev sanatları; bir iş insanı tarafından, belirli örnekler doğrultusunda, ticari amaçla üretimi yapılan gruptur. Ev sanatlarında üretim genellikle ticari üretim yapmak amacıyla kurulan imalathanelerde yapılmaktadır. Çarşı sanatlarında ise üretim, bu işi yapmak için yetiştirilmiş kişiler tarafından dükkânlarda yapılmaktadır. Genellikle üretim ve satış aynı dükkânda yapılmakla birlikte, bazı durumlarda atölyede üretim gerçekleştirilip çarşıda ayrı bir dükkânda satış gerçekleştirilmektedir. Çarşı sanatlarında üreticiler; ahi, lonca ve gedik, esnaf birliği gibi bir teşkilata bağlı olarak faaliyet göstermektedir (Özbel, t.y., s. 3-5).

Anadolu Türk el sanatları incelendiğinde Türklerin Asya’dan getirdikleri sanat anlayışı ile İslam kültürünün ve Anadolu uygarlıklarının kültürel dokusunun sentezi görülmektedir (Barışta H. Ö., 1998, s. 1). Anadolu Türk el sanatlarının tarihi sürecini; Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi şeklinde tasnif edilmektedir.

Selçuklu Dönemi’ne bakıldığında; Türklerin Asya kültüründen taşıdıkları sanat anlayışı, İslami kültürden gelen sanat anlayışı ve Anadolu’da tanıştıkları kültürel yapının sanat anlayışının sentezinde Doğu kültüründen Batı kültürüne geçiş etkisi görülmektedir (Barışta H. Ö., 1998, s. 4).

Beylikler Dönemi'nde Moğol istilaları, Haçlı Seferleri ve iç savaşlar nedeniyle oluşan tahribattan dolayı el sanatları ürünlerinin somut örneklerine çok fazla rastlanmamaktadır. Bu döneme ait bilgiler Timur envanterinden, Bizans ve Arap kaynaklarından edinilmektedir. Beylikler Dönemi eserlerinin Osmanlı İmparatorluğu Dönemine geçiş niteliği taşıdığı, Asya – Türk kültürünün; İslam, Anadolu ve Hristiyanlık kültüründen etkilenecek şekilde değiştiği görülmektedir (Barışta H. Ö., 1998, s. 26).

Türk Sanatı içerisinde “Klasik Dönem” olarak adlandırılan Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde sanat, devletin çok kültürlü yapısından etkilenmiştir. İmparatorluk döneminde üretilen el sanatı ürünlerinin Doğu, Batı ve Anadolu kültürünün sentezinden oluştuğu görülmektedir (Barışta H. Ö., 1998, s. 46-49). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde el sanatları devletin ihtişamını yansıtan bir simge görevi görmüştür. Padişahlar, devlet adamlarına hediye olarak el sanatı ürünlerinden göndermişlerdir (Onuk ve Akpınarlı, 2002, s. 30). 18. yüzyılda Avrupa'da başlayan Türk kültürü etkisi ile birlikte Türk sanatına rağbet artmıştır. Türk el sanatları ürünleri de kendine özellikle ticari anlamda yeni alanlar bulmuştur. Zanaat olarak üretimi yapılan el sanatlarında makineleşmenin başlaması ve Avrupa'da endüstriyelleşmenin baş gösterdiği dönemde el emeğine dayalı olarak üretilen ürünler daha da kıymetli hale gelmiştir (Barışta H. Ö., 1998, s. 48).

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan yeni çıkmış Türkiye Cumhuriyeti ayakta kalmaya ve çağa ayak uydurmaya çalışmaktaydı. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal alanda tarım ve hayvancılıkla uğraşarak yaşamını sürdürmekte ve ihtiyaçları doğrultusunda el sanatı üretimini kendileri gerçekleştirmekteydi (Öztürk, 1994, s. 43). Bu dönemde el sanatları üretimi, insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılamak işlevinin yanı sıra endüstriyelleşme konusunda da önemli görevler üstlenmiştir. Ülkenin farklı noktalarında çeşitli el sanatları ile uğraşan ustalar, endüstrinin temel ihtiyacı olan yetişmiş eleman problemine çözüm olanağı sağlamıştır. Aynı zamanda endüstriyelleşme için gerekli olan sermaye birikiminin sağlanmasında da el sanatları üretimi büyük katkı sağlamıştır (Yazıcıoğlu vd. Erdoğan, Söylemezoğlu, 2002, s. 22).

Başta insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla günlük kullanım eşyası olarak üretilmesinin yanı sıra, süsleme ve süslenme, tören eşyası vb. konularda üretimi gerçekleştirilen el sanatlarını daha düzenli ele almak ve daha

anlaşılır hale getirmek için belirli bir sınıflandırma yapmakta fayda vardır. Başta T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, el sanatları üzerine çalışan araştırmacılar el sanatlarını ham maddelerine göre sınıflandırmaktadır. Çalışmanın tasnifinde de kullanılan sınıflandırma şu şekildedir:

1. Ham Maddesi (Hayvansal, Bitkisel ve Kimyasal) Lif Olan El Sanatları
2. Ham Maddesi Ağaç Olan El Sanatları
3. Ham Maddesi Taş Olan El Sanatları
4. Ham Maddesi Toprak Olan El Sanatları
5. Ham Maddesi Maden (Metal) Olan El Sanatları
6. Ham Maddesi Cam Olan El Sanatları
7. Ham Maddesi Deri ve Hayvansal Atıklar Olan El Sanatları
8. Ham Maddesi Kabuk, Saz, İnce Dal ve Sap Olan El Sanatları (Öztürk, 1994).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini; Karesi el sanatlarının tespit edilerek kayıt altına alınması ve tespit edilen el sanatlarının maddi ve manevi kültür çerçevesinde incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmamızda, Karesi ilçesinde yürütülen saha çalışmaları sırasında görüşülen kaynak kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda bölgede bulunan el sanatları tespit edilmiş ve tespit edilen el sanatları; yapım aşamaları, kullanım şekli, kültürel boyutu gibi konular çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Daha önce doğrudan Karesi el sanatlarına ilişkin yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir. Fakat Karesi ilçesinin bağlı olduğu Balıkesir iline ait el sanatlarına ilişkin çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar içerisinde Karesi el sanatlarını kapsayan çalışmalar mevcuttur.

Kamil Su, (1937). *Balıkesir'de Eski Tarihlerde Abacılık. Kaynak Dergisi* 33-37.

Abacılık ile ilgili çeşitli vesikalardan edindiği bilgileri, abacılığın Balıkesir'e nasıl geldiği hakkındaki rivayetleri, abacıların piri kim olduğu, mesleki anlamda abacılık gibi konularda bilgiler aktarmıştır. Savlar ve maniler şeklinde ayırarak abacılık ile ilgili sözlü kültür ürünlerine yer vermiştir.

Mehmet Halit Bayrı, (1939). *Halk Âdetleri ve İnanmaları. İstanbul: Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı XI.*

1927’de kurulan Halk Bilgisi Derneği’nin düzenlediği dört derleme çalışmasından biri olan bugünkü Balıkesir merkez ve Balıkesir’e bağlı Dursunbey ve Sındırgı ilçelerinde 1932 yılında düzenlenen çalışmalar neticesinde oluşturulmuştur. Kitap içerisinde Bayrı’nın daha önce 1933 yılında Halk Bilgisi Haberleri dergisinde yayımladığı; Balıkesir’de Dabaklık, Balıkesir’de Keçecilik, Balıkesir’de Pabuçculuk, Balıkesir’de Saraççılık başlıklı yazıları da yer almaktadır. Bunlara ilaveten Muthaflık başlığı da kitapta yer almaktadır. Bahsi geçen başlıklardaki el sanatları, eser içerisinde mesleki anlamda ele alınmıştır.

Aydın Ayhan, (2005). *Balıkesir’de Abacılık ve Abahane. Balıkesir Sempozyumu (s. 281 - 291).*

Balıkesir’de abacılık ve abahane tarihi ile ilgili eski kaynaklarda geçen bilgiler doğrultusunda bilgiler vermiş ve abacılığın son durumunu değerlendirerek, sözlü kaynaklardan derlenen aba konulu manilerin aktarımını yapmıştır.

S. Ebru Ekici, (2006). *Balıkesir el sanatları. Balıkesir: T.C. Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.*

Balıkesir el sanatları, saha çalışması sonucu elde ettiği bilgilere dayanarak tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. El sanatlarını; örücülük sanatı, dokumacılık sanatı, dokusuz yüzeyler ve keçe, ağaç işleri, yorgan yapımı, semer yapımı, demir işleri şeklinde sekiz ana başlık olarak sınıflandırmıştır. Her bir el sanatının tanımına, yapımına, kullanılan motif ve renklerine dair bilgiler vermiş ve görseller ile örneklemiştir. Çalışma içerisinde el sanatlarının kültürel boyutuna yer verilmemiştir.

Sultan Sökmen, (2020). *Balıkesir Turplu Mahallesi Şayak Dokumacılığı. 14. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi (Çevrimiçi) / Sanat Etkinlikleri (s. 83 - 87). Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları.*

Şayak (aba) dokumacılığında kullanılan araç gereçler, dokuma aşamaları hakkında detaylı bilgiler vermiş ve dokuma araçları, dokuma örnekleri hakkında görsel örnekler sunmuştur.

Melis Baycan, (2020). Balıkesir Balya Yöresi Yörüklerinin Heybe ve Torba Dokumaları. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Yayınlanmayan yüksek lisans tezi çalışmasında Balıkesir'in Balya ilçesinde düzenlenen saha çalışması ile bölgede bulunan dokuma torba ve heybe örnekleri görseller kullanılarak desen, renk, teknik bakımından incelenmiştir. Kaynak kişilerin motifler, dokumların kullanım alanları gibi konularda verdiği bilgilere de çalışmada yer verilmiştir.

Esra Uyar, (2021). Balıkesir ilinde yapılan el örgüsü patiklerin değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yayınlanmayan yüksek lisans tezi çalışmasında Balıkesir ilinde örülen patik örnekleri ile ilgili teknik, renk, desen gibi konular görsellerle desteklenerek verilmiştir.

Semanur Aytemur, (2022). Balıkesir Pullusu İşleminin İncelenmesi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yayınlanmayan tez çalışmasında Balıkesir el sanatları hakkında kısa bilgiler verildikten sonra Pullu konusunda bilgiler aktarılmıştır. Yapılan saha çalışmasında tespit edilen Pulluların yapılış tarihler, işleme detayları, deseni gibi konular görseller örneklerle birlikte incelenmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma konu hakkında bilgi sahibi olan kaynak kişilerden sözlü olarak edinilen bilgiler ile oluşturulan, bir derleme çalışmasıdır. Araştırma sırasında Balıkesir ilinin Karesi ilçesinde bulunan el sanatları tespit edilmiş, tespit edilen el sanatlarının kullanım şekli, kimler tarafından nasıl kullanıldığı, ürünün kültürel boyutu gibi konularda kaynak kişilere çeşitli sorular yöneltilerek bilgiler toplanmış ve toplanan bilgiler bulunan somut örneklerin görselleriyle desteklenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Günümüz şartlarındaki fabrika üretimi, ait olduğu toplumun ve yörenin kültürel özellikleri başta olmak üzere çeşitli özellikleri hakkında bilgiler veren el sanatlarının üretimini tehlikeye atmaktadır. Yalnızca bir eşya üretimi olarak bakılmaması gereken el sanatlarının toplumsal yaşamdan ve toplumsal hafızadan silinmeden kayıt altına alınması oldukça önemli husustur. Bu doğrultuda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmamızda ise aynı sebeple, Balıkesir İlinin Karesi ilçesinde günümüzde hâlâ faaliyet gösteren el sanatları ile birlikte günümüzde aktif olarak ürün üretimi yapılmasa da kaynak kişilerin hafızalarında yer alan el sanatları tespit edilmiş ve bu el sanatları hakkında kaynak kişilerden alınan bilgiler aktarılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Veriler toplanmadan önce alan hakkında bölgeyi tanıyan kişilerden bilgiler edinilmiş, gidilecek mahallelerin muhtarlarıyla ve el sanatını meslek olarak icra eden ustalar ile önceden iletişim kurulmuş ve görüşmeye gidilmiştir. Saha çalışmasına

gitmeden önce Karesi ilçesinde ve bağı olduğu Balıkesir ilinde el sanatları üzerine yapılan derleme çalışmaları araştırılmıştır.

Saha görüşmeleri sırasında kaynak kişilerden ses kaydı konusunda izin alınarak, daha önce hazırlanan sorulara verilen cevaplar ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. El sanatına ait varsa somut ürün örnekleri ve kullanılan araç gereçler, izin alınarak fotoğraflanmıştır.

Tespit edilen el sanatlarına dair bilgiler verildikten sonra saha çalışması sırasında kaynak kişilerden elde edilen sözlü bilgiler verilmiş ve fotoğraflanan görseller ilgili yerlerde sunulmuştur.

3.4. Verilerin Toplama Süreci

Öncelikle el sanatları konusunda yapılan çalışmalar incelenerek kaynak kişilere sorulacak sorular hazırlanmıştır. Daha sonra araştırma yapılacak alanı tanıyan kişiler ile iletişime geçilerek durum anlatılmış ve alan hakkında bilgi edinilmiş ve görüşme yapılacak mahallelerin muhtarlarıyla ve el sanatları ile uğraşan ustalar ile görüşülmüş, durum anlatılmış ve görüşme için tarih ayarlanmış ve belirlenen tarihlerde görüşmeler yapılmıştır.

Çalışma sırasında toplam 29 kaynak kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin 16 tanesi kadın, 13 tanesi erkektir. Kaynak kişilerin seçiminde el sanatlarının üretimini yapan ve kullanan veya üretimine ve kullanımına şahit olan kişiler ile görüşmeler yapılmıştır. Bu bilgi birikimine sahip kişiler genel olarak yaşlı nüfusa mensup olan kişiler olmuştur. Görüşme yapılan kaynak kişilerden 18 tanesi ilköğretim, 3 tanesi ortaokul, 3 tanesi lise, 2 tanesi üniversite ve 3 tanesi okur-yazar değildir. Alan araştırması sırasında kaynak kişilere yöneltilen sorular ürün merkezli olarak belirlenmiştir. Kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler aralıklı olarak yapılmış ve süreç bir yıla yayılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada öncelikle el sanatları hakkında genel tanımlamalar yapılmış, Anadolu Türk El sanatları hakkında bilgiler verilmiş ve sınıflandırmanın nasıl olacağı hakkında bilgi verilmiştir. Ham maddelerine göre sınıflandırılan el

sanatlarının her biri hakkında başlıca bilgiler verilmiş ve hemen sonrasında sahada elde edilen sözlü ve görsel veriler sunulmuştur. Son olarak Karesi el sanatları hakkında genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Karesi El Sanatları

Karesi el sanatlarının tespiti için bölgede yürütülen araştırmalar sırasında, sınıflandırmada yer alan alt başlıklarda bulunan bazı ham maddelerin kullanımına ve dolayısıyla bu ham maddelere yönelik el sanatı üretimine rastlanmamıştır. Ham maddelerine göre sınıflandırıldığında bölgede üretimi yapılan el sanatları şu şekildedir:

Ham Maddesi (Hayvansal, Bitkisel ve Kimyasal) Lif Olan El Sanatları

Ham Maddesi Ağaç Olan El Sanatları

Ham Maddesi Toprak Olan El Sanatları

Ham Maddesi Deri ve Hayvansal Atıklar Olan El Sanatları

Ham Maddesi Kabuk, Saz, İnce Dal ve Sap Olan El Sanatları

4.1.1. Ham Maddesi (Hayvansal, Bitkisel ve Kimyasal) Lif Olan El Sanatları

4.1.1.1. Dokumalar

Yün, pamuk, ipek, keten vb. ham maddelerden üretilen iplerin atkı ve çözgü şeklinde birbirinin arasında geçirilmesi ve sıkıştırılması ile oluşturulan ürüne dokuma adı verilir. Dokumacılık koyunun ehlileştirilip yünün elde edildiği tarihlere kadar giden oldukça eski bir el sanatı faaliyetidir. Koyunun ehlileştirilerek yünün kullanılmaya başladığı yer Orta Asya'dır (Gönül, 1964, s. 80). Dokumacılık tarihi açısından en eski uygarlık olarak Orta Asya kabul edilmeden önce ilk olarak Mısır ve daha sonra da Mezopotamya en eski dokuma merkezi olarak gösterilmiştir. Orta Asya'daki dokumalarda ham madde olarak yün, Mısır'daki dokumalarda keten ve

Mezopotamya'daki dokumalarda ise yün ve pamuk kullanıldığı bilinmektedir (Oyman Bükmen, 2005, s. 65-67-71).

Bozkır kültürüne sahip toplumlardan biri olan Türklerin tarih boyunca ana geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Türkler hayvancılık ile uğraşan her toplum gibi yetiştirdikleri hayvanların etinden, sütünden yararlandıkları gibi derilerinden ve yün, kıl gibi liflerinden de yararlanmışlardır (Mandaloğlu, 2014, s. 76). Dokumacılığın ana malzemesi olan ipliği oluşturan ham maddeler arasında ilk olarak hayvansal lifler gelmektedir. Türklerin konar-göçer düzen içerisinde hayvancılıkla uğraşmalarının yanı sıra, koyunun ilk ehlileştirildiği yer olan Orta Asya ana vatanlarıdır. Dolayısıyla dokumacılık Türkler için çok eski zamanlara dayanan bir el sanatı faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerde Orta Asya'da başlayan dokumacılık faaliyetleri, zaman içerisinde gelişerek devam etmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelişiyle birlikte Anadolu'da oluşturulan Türk El sanatlarının tarihi gelişiminin üç döneminde de dokumacılığın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Selçuklu dönemi dokumacılığında, Türk dokumacılığında önemli bir yere sahip olan, düğümlü halı örnekleri görülmektedir (Öney, 1992, s. 156). Beylikler döneminde ise hayvan figürleri içeren halılar ve buna ek olarak dokuma kumaşlar dikkat çekmektedir. Osmanlı döneminde ise düz ve düğümlü yaygılar, dokuma kumaşlar, baskı ve boyalı dokumalar karşımıza çıkmaktadır (Barışta H. Ö., 1998, s. 40-42-109-113).

Araştırmacıların çoğu dokumaları, dokuma işlemi sırasında kullanılan aletlere göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre dokumalar; kirkitli dokuma, mekikli dokuma ve çarpanalı dokuma şeklinde üçe ayrılmaktadır (Onuk vd., 2004, s. 44). Kirkitli dokumalar, kirkit denilen dişli alet ile çözgü ipliklerinin arasına atılan düğümlerin ve atkı ipliklerinin sıkıştırıldığı dokumalardır. Kirkitli dokuma; kilim, zili, cicim, sumak gibi düz dokumalarda ve halıda görülmektedir. Mekikli dokumalar, gücü adı verilen çerçevenin yardımıyla çözgü iplikleri arasında oluşturulan boşluklara, mekik kullanarak atkı ipliklerinin geçirildiği dokumalardır. Çarpana adı verilen kartlarla yapılan dokumalardır. Eni dar boyu uzun olan çarpanalı dokumalar; bir şeyleri bağlamak veya taşımak, süslenmek vb. şekillerde kullanılmaktadır (Özbağcı vd., 2009, s. 132-134-150-155).

Günümüzde tekstil teknolojisinin ilerlemesi ile birlikte makine ile dokuma üretimi yapılabilmektedir. Geleneksel dokumacılık, teknolojik gelişmeler ve makineleşme ile birlikte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, el emeğine dayalı geleneksel dokuma yöntemleri yakın geçmişe göre azalmakla birlikte varlığını korumaktadır.

Karesi ilçesinde yapılan saha çalışması sırasında yakın geçmişe kadar dokuma faaliyetlerinin devam ettiği ancak günümüzde aktif olarak dokuma faaliyetlerinin gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir. Yakın geçmişte yapılan dokuma faaliyetleri sonucunda üretilen dokuma örneklerinin bir kısmı el emeği olması sebebiyle değerli görülerek veya ata mirası olarak saklanıldığı görüldükçe; bir kısmının yöre insanı tarafından günlük yaşamda kullanımına devam edildiği görülmektedir. Bölgede hayvancılığın yaygın olması dokumacılığı da etkilediği görülmektedir. Dokumlarda hayvansal lif olarak daha çok koyun yünü ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bitkisel lif kullanımında ise pamuk dikkat çekmektedir. Bunların dışında dokumacılık faaliyetlerinin son zamanlarında hazır sentetik iplerin de dokumalarda az da olsa kullanıldığı aktarılmaktadır. Dokuma ürünler çeyize konulmak ve günlük olarak kullanılmak için üretildiği aktarılmaktadır.

Çalışmamızda dokumaların sınıflandırılması; kirkitli, mekikli, çarpanalı dokumalar şeklinde yapılmamıştır. Araştırma alanında tespit edilen dokuma örnekleri; giysi, çarşaf, döşek, peşkir, kuşak, şal vb. gibi ürünleri “Kumaşlar” şeklinde; dokuma yaygıları “Yaygılar” şeklinde; heybe, torba ve çuval gibi ürünler ise “Taşıma ve Saklama Eşyaları” şeklinde daha çok kullanım alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Dokumaların sınıflandırılmasında yer alan alt başlıklara dokumalardan elde edilen ürünler de dâhil edilmiştir.

4.1.1.1.1. Dokuma Kumaşlar

Yün, pamuk, ipek, keten, sentetik ipliklerin farklı teknikler ile birbiri arasından geçirilip sıkıştırılması ile elde edilen dokuma ürünlerinden biri de kumaşlardır. Dokuma kumaşlar, mekikli dokuma sınıfına girmektedir. Kumaşların dokuma yaygılara göre daha ince bir yapıya sahip oldukları bilinmektedir. Günlük yaşamda farklı amaçlarda kullanılan dokuma kumaşların temel üretim amacı insanların örtünme ihtiyacını gidermektir. İnsanoğlunun var olduğu zamanlardan bu yana süre gelen temel ihtiyaçlarından biri de örtünmektir. Çeşitli faktörler sebebiyle çevreden gelebilecek zararlı etkilere karşı kendini korumak isteyen insanoğlu örtünme ihtiyacı duymuş ve çeşitli yöntemlerle giysiler üreterek bu ihtiyacı

karşılamaya çalışmıştır. Giyim eşyaları, zaman içerisinde yaşanan kültürel, ekonomik, sosyal, teknolojik gelişmeler ile birlikte değişim göstermiştir (Ertürk, 2018, s. 9). Tarih boyunca her toplum kendine özgü giyim özellikleri oluşturmuştur ve giyim kuşam unsurları toplumlar için önemli bir kültür ögesi olmuştur. Günümüzde Anadolu'nun farklı yörelerinde, her yörenin kendine özgü kültürel yapısı ve bu yapıya uygun bir giyim özelliği vardır. Türklerin ana vatanı olan Orta Asya'da yapılan çalışmalarda somut giyim kuşam örneklerine çok azdır (Ertürk, 2018, s. 11). Bunun sebebinin; giyim kuşam eşyalarının yapımında kullanılan ham maddelerin uzun yıllar boyunca dayanıklılık gösterecek yapıda olmamasından kaynaklanması muhtemeldir.

Dokuma kumaş örneklerine yaygın olarak giyim kuşam eşyaları şeklinde rastlanmaktadır. Giyim kuşam eşyaları haricinde günlük hayatta farklı kullanım amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir. Çarşaf, peşkir çeşitleri gibi ürünler de dokuma kumaş örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karesi ilçesinde daha çok yün ve pamuğun eğrilmesi ile oluşturulan ipliklerden dokunan kumaşlar karşımıza çıkmaktadır. Dokuma faaliyetlerinin son zamanlarında ise yün ve pamuk haricinde sentetik ip kullanımı veya sentetik ip ile karışık pamuk ve yün ipliği kullanımı da görülmektedir. İpliklerin dokumacılığın son zamanlarında hazır kök boya alarak boyandığı, daha eski zamanlarda insanların boyamayı da çeşitli bitkilerden yararlanarak kendilerinin yaptığı aktarılmaktadır. Dokuma kumaşlardan çeşitli giyim eşyaları ve günlük kullanım eşyaları üretilmektedir. Karesi'de yürütülen araştırmalar sırasında dokuma kumaş ve dokuma kumaştan üretilen eşya örneği olarak; aba, alaca, ak gömlek, ak don, peşkir çeşitleri, kuşak, çarşaf – döşek – sofra bezi, çocuk taşıma bezi örnekleri tespit edilmiştir.

4.1.1.1.1.1. Aba

Koyun yününden elde edilen iplik ile seyrek bir şekilde dokunan ve dokunduktan sonra dink denilen araç yardımıyla sıkıştırılarak keçeleştirilen kaba ve kalın kumaşa ve bu kumaştan dikilen giyim eşyalarına *aba* adı verilmektedir. Konunun geçtiği kaynaklarda, genel olarak abanın fakir kimseler tarafından giyilen bir giysi olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak; dervişler, medrese öğrencileri ve alt sınıf ilmiye mensubu kimseler tarafından giyilen bir giysi olduğu da aktarılmaktadır

(Pakalın, 1993, s. 1). Günümüzde aba dokumanın ve kullanımının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Daha önceden dokunmuş olan aba kumaşlardan yapılan giysilerin günlük hayatta bazı kişiler tarafından kullanımının devamı söz konusu olmakla birlikte, aba kumaş dokuma faaliyetine çok fazla rastlanmamaktadır.

Balıkesir eski tarihlerden bu yana aba dokumacılığının önemli üretim merkezlerinden biri olmuştur. Günümüzde aba dokuma denildiğinde akla ilk olarak Balıkesir geldiği gibi eski zamanlarda da en iyi abaların Balıkesir’de dokunduğu ifade edilmektedir (Özen Esiner, 1982, s. 299). Balıkesir’de abacılar 18. Yüzyıl ortalarına kadar belirli bir teşkilata bağlı olmadan üretim yapmışlar ancak o tarihten sonra bir teşkilata bağlanmışlardır (Su, 1937, s. 33). Aynı tarihlerde İstanbul’daki askerlerin giysileri ve talim abaları için büyük miktarda aba üretimi gerçekleştirildiği de kaynaklarda aktarılan bilgiler arasındadır (Su, 1937a, s. 52).

Aba dokumacılığının Balıkesir’e gelişi ve yaygınlaşması ile ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilki aynı zamanda abacıların pir olarak kabul ettiği Abdullah Baba’ya ait olan rivayettir. Bir diğeri ise Balkanlardan Balıkesir’e gelen muhacirlerle ilgili rivayettir. (Su, 1937, s. 34-35)

Abdullah Baba ile ilgili rivayet kısaca şu şekildedir: Zamanında Abdullah Baba isminde Balıkesir’de yaşayan ve sanatında usta olup süslü heybeler dokuyan bir adam varmış. Bu adam bir gün dokuduğu heybeleri satmak için başka memlekete gitmiş. Dönüş yolunda uğradığı yerlerde aba dokumayı görmüş ve öğrenmiş. Balıkesir’e döndüğünde aba dokumaya başlamış, evinin yanına küçük bir imalathane kurmuş ve aba dokumayı başkalarına da öğretmeye başlamış. Zaman içerisinde yanında çalışan insanların sayısı artmış ve işi ilerlemiş. Abdullah Baba zamanından sonra da aba dokumacılığı oldukça ileri bir seviyeye gelmiş ancak mesleği icra edenler arasında yaşanan anlaşmazlıklar sebebiyle aba dokumacılığı sönmeye başlamış ve tekrar canlandırılmamış (Su, 1937, s. 34-35).

Balkanlardan Balıkesir’e gelen muhacirler ile ilgili rivayet ise kısaca şu şekildedir: Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlarda yaşadığı savaşlar sırasında oralardan Balıkesir civarına muhacirler gelmiş ve yerleşmiş. Bu muhacirlerin bir kısmı Balıkesir’in Balya ilçesine yerleşmiş. Buraya yerleşen muhacirlerin bir kısmı aba dokumayı bilirler ve yaparlarmış. Balıkesir’den Balya’daki madene çalışmaya

gelen işçilerden biri, aba dokumacılığı yapan muhacir ailelerden birinin kızı ile evlenmiş ve aba dokumacılığı da böylelikle Balıkesir’e gelmiş (Su, 1937, s. 35).

“Aba ipi kaba sabadır

Pirimiz Abdullah babadır” (Su, 1937, s. 34)

Abacılar arasında söylenen bu beyitten anlaşılacağı üzere, abacıların piri olarak Abdullah Baba kabul edilmektedir. Abacıların pir olarak kabul ettikleri Abdullah Baba, Aba dokumacılığının Balıkesir’e nasıl geldiğini anlatan rivayette geçen Abdullah Baba olarak düşünülmektedir. Buna ek olarak; 18. Yüzyıl ortalarında abacıların bir teşkilata bağlandığı zamanlarda kaynaklarda top abacılar ve dinkciler kethüdası olarak geçen Abdullah Halife ile de ilgisi olabilir (Su, 1937, s. 34).

Günümüzde Karesi’de aba dokumacılığı varlığını fiili olarak sürdürmemektedir. Yakın geçmişe kadar aba dokumacılığının yapımı devam ediyordu. Fabrika üretimi giysiler çıkınca artık aba dokumayı giyen de kalmadı yapan da kalmadı, sadece yaşlılar giyerdi. Gençlik yıllarımızda dokuduğumuz aba kumaşlardan son olarak pantolon, yelek yaptık, yeni kumaş dokunmadı. (KK8) Aba dokuyacak, genel anlamda dokuma yapacak kimse kalmadı. En başta yünü, pamuğu eğirip iplik yapan kimse kalmadı. (KK7)

Aba dokumacılığı denilince akla gelen ilk yer Turplu’dur. En çok orada aba dokuyan insan vardı. Dokuma tezgâhları en son Turplu’da bozuldu. Orada bozulduktan sonra da yapan kalmadı. (KK8) Giysilerin dokumadan giyildiği zamanlarda, giysilik kumaşları Turplu’da dokuturduk. Kumaşın karşılığında, kumaşı dokuyan kişinin yaygılarını dokurduk. Karşılıklı alışverişimizi bu şekilde olurdu. (KK19)

Çocukluğundan beri aba dokuyan ve aba dokuma konusunda ustalaşmış isim Gülümser Can, aba kumaşın nasıl dokunduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Aba dokumanın hammaddesi yapağıdır, yünden olmaz. Bir kış geçirdikten sonra koyun ilkbaharda Mayıs gibi kırkılır. Aba kumaş dokumak için kara koyun yünü kullanılır. Yapağı 30-40 derece suda kiri gidene kadar yıkanır. Daha sonra tek tek pıtrak vesaire var mı diye bakılır ve temizlenir. Temizleme işlemi bittikten sonra ise makineye taratmaya götürülür. Makineden geldikten sonra eğrilir ve arşınlanır. Arşınlama işlemi, ipi tarağın çilelerinin içine geçirebilmek için yapılır. Arşınlama işleminden önce eğirme işlemi yapılır. Yapağı önce temizlenir, sonra taratılır, sonra

eğrilir ve ip haline getirilir, daha sonra arşınlanır ve son olarak da çirişlenir. Dört arşından bir pantolon çıkar. Çirişlemek çok önemlidir. Çünkü çirişleme yapılmazsa ip tezgâha gelmez, dağılır. Çirişleme işlemi ise şöyle yapılır: Kazana su koyulur bir çanak un çırpıcı ile karıştırı karıştırı (hiç topak kalmayacak şekilde) pişirilir. Çirişin içine kor sokulur, kor çıkarıldığında sönmemiş ise, hala korsa çiriş pişmiş demektir. Çiriş piştiğinde sapsarı olur. Düzgün pişen çiriş kuru söndürmez. Pişen çirişin içine sokulan kor, çıkarılır ve üflendiğinde hala kor olduğu görülür. Pişen çiriş ateşin üstünden indirilir ve ılıması beklenir. Daha sonra ılıyan çirişe arşınlanan ipler konulur. Akşamdan bastırılan ipler sabah olup, çiriş soğuyana kadar çirişin içinde kalır ve sabah ip çirişin içinden çıkarılır. Çirişlenen ip, çulfalıkta kopmaz, sağlam olur. Çiriş ipi tutar. Çirişledikten sonra iki günde anca kurur ip. İp çirişi içine çeker şişer, kopmaz. Çirişlenen ipin üzerine yapışan hamur, yumuşakken döktürüyorsun. Çirişlenen ip kaleme alınır, çözgüye alınır. 4 tanesine 1 diyerek sayıyorsun. 10 tane olduğunda bir çile ediyor. Taraklar 6 çile olur. Dokuma hep sağdan ilerler. Son olarak aba kumaş dokunduktan sonra kabardığı için dinklettirilir. Dinklettirildikten sonra yelek veya pantolon dikilir. Dinkleme işleminden sonra kumaşın kabarıklığı gider ve ilmekler sıkışır.” (KK8)

Şekil 1. İplik Yapımında Kullanılan El Aletleri

Şekil 2. Çulfalık Adı Verilen Dokuma Tezgahı

60 yaşlarında olan insanlar, dokuma yapmayı bilir ama yapmazlar. Eski zamanlarda her hane kendi ihtiyacına göre dokuma yapardı. Aygıt bulamayınca birbirinden ödünç alınıyordu. Dokuma işlemini kadınlar yapar, erkekler yapmazdı. Günlük eşya olduğundan, kullanmak için dokurduk. Aba dokumayı anneler kızlarına öğretirdi. Annem vakti olmadığında dokumayı bana bırakırdı, böylelikle ben daha iyi öğrenmiş olurdum. Annem vefat ettikten sonra dokuma işini ben devraldım. Ben dokurken kızım gördü ama onun zamanında dokuma giyim iyice kalkınca o dokumayı yapmadı. (KK8)

Şekil 3. Aba Yelek Örneği

Şekil 4. Aba Pantolon Örneği

“Aba kumaş soğuğu geçirmez, suyu da kolay kolay geçirmezdi. Soğuk ve su geçirmediğı için çobanlar muhakkak aba giyerlerdi. Aba pantolonu sadece erkekler, aba yeleğı hem erkekler, hem kadınlar giyerdi. (KK8) Kadınların giydiğı aba yelek

erkeklerinki gibi kahverengi olmazdı, kırmızı olurdu. Ak koyun yününden dokur, dokuduktan sonra kırmızıya boyardık. Erkeklerinki kara koyun yününden olurdu, kadınlarinki de beyazdan olur, kırmızıya boyanırdı. Adet öyle süre geliyordu, kırmızıdan başka renge boyamıyorduk” (KK22-KK23).

Karesi’de aba dokumacılığı meslek bağlamında icra edilmediğinden olsa gerek anlatılagelen bir pir inancına rastlanmamıştır. Kamil Su tarafından kaleme alınan “Balıkesir’de Eski Tarihlerde Abacılık” başlıklı 1937 yılında, Kaynak dergisinde yayımlanan yazısında yer alan abacılık ile ilgili atasözü, deyim ve maniler arasından biri hariç diğerlerine rastlanmamıştır.

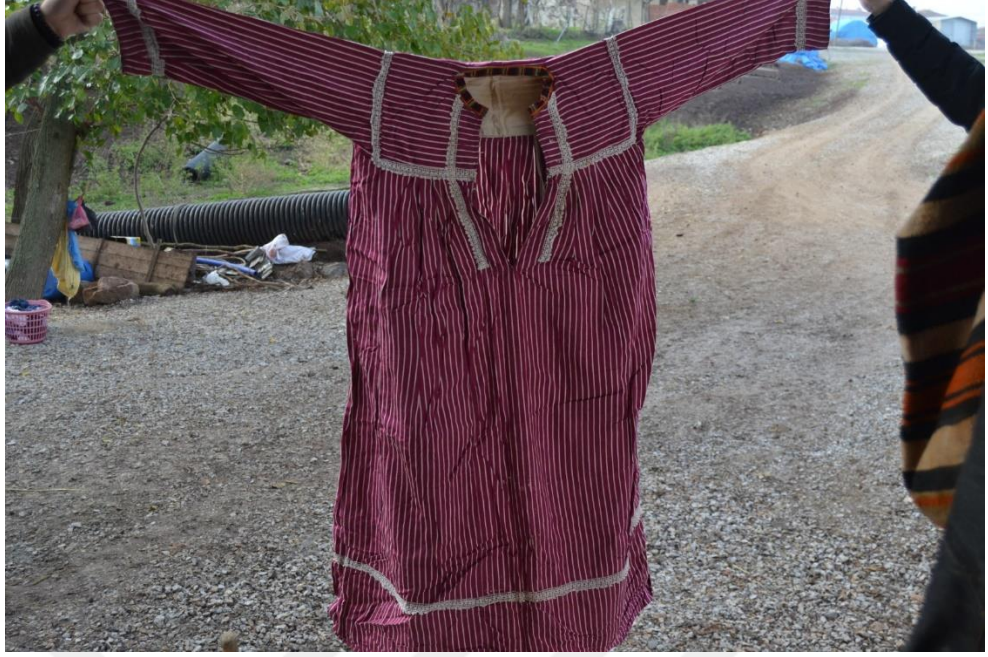
“Balıkesir’in abası

Hem oğlu giyer hem babası” (KK17)

4.1.1.1.1.2. Alaca

Alaca, kırmızı ve beyaz dikey çizgiler halinde dokunan bir kumaştır. Kırmızı ve beyaz olarak iki farklı renk şeritler oluşturduğu için kumaşa alaca kumaş denirdi. (KK16). Beşparmak olarak da adlandırılan alaca kumaşın ipekli alaca ve pamuklu alaca şeklinde iki çeşidi mevcuttur. Eski zamanlarda alaca kumaşın en iyilerinin Manisa, Bursa, Kastamonu ve Halep’te dokunduğu aktarılmaktadır (Özen Esiner, 1982, s. 300).

Alaca kumaş pamuk ipliğinden dokunurdu. Eskiden kadınlar pamukları eğirip iplik haline kendileri getirdikten sonra iplikleri kendi yöntemleri ile boyayıp, dokumaya hazır hale getirirdi. Bizim zamanımızda pamuk ipliği artık hazır boyanmış halde alınır, dokuma öyle yapılırdı. Kumaş dokuduktan sonra dikiş bilen birine göynek ve don diktirilirdi. (KK24) Alaca göyneğe, alaca göynek demek yerine daha çok “paşalı” denilirdi. Paşalıyı yaşlı kadınlar giyerdi. (KK16)

Şekil 5. Alaca G y nek (Pa alı)  rneği

4.1.1.1.1.3. Ak G y nek ve Ak Don

Gömlek veya g y nek şeklinde adlandırılan kelimenin kökü deri anlamına gelen “gün” dür. Aslı “g nlek” şeklinde olan kelime, derinin üzerine giyilen, i  giysi anlamında kullanılmaktadır (Koçu, 1969, s. 125). Don kelimesi ise Dîvânu Lugâti’t-Türk’te “ton” şeklinde ve elbise anlamında geçmektedir (Toygar, 1975, s. 15). Buna ek olarak don kelimesi; ten üzerine giyilen, belден ayak bileklerine kadar deriyi  rt n i  giysisi anlamında da kullanılmaktadır (Koçu, 1969, s. 93). Günümüzde ak g y nek ve ak donun genel kullanımı i lik şeklinde dir. Bununla birlikte dış giyim olarak kullanımına da rastlanmaktadır.

Pamuktan ak g y nek ve ak don dokunur, i lik olarak kullanılırdı. Kışın kadın erkek herkes ak g y nek ve ak don giyerdi. Ak g y nek, ak don ve alaca kumaş aynı olurdu. Tek fark alacanın ipi boyanır daha sonra dokunurdu. Ak g y nek ve ak don beyaz olur. Ak g y neğin kenarlarında  erit halinde renk olurdu, ak don ise tamamen beyaz olurdu. Ak g y nek uzunca olurdu, ak don ise çok uzun olmazdı. Daha eski zamanlarda pamuk ekilir, ip eğirilip dokuma ipi öyle hazırlanırdı. Sonraki zamanlarda dokuma hazır alan pamuk ipten yapılmaya ba lanmıştı. (KK22-KK23)

Şekil 6. Ak Göynek ve Ak Don Örneği

Ak göynek ve ak don dış giysisi olarak da kullanılırdı. Dışa giyilenlerin, içlik olarak kullanılan ak göynek ve ak dondan farkı nakışlı olmalarıdır. Diğer bir fark ise dışa giyilen ak donlar daha uzun ve daha dökümlü olurdu. Ak göyneğin etekleri ve yakaları nakışlı dokunurdu; ak donun ise paçalarına nakış yapılırdı. Kadınlar bunları takım olarak giyer önüne dokuma peşkir bağlarlardı. (KK24)

Şekil 7. Nakışlı Ak Göynek Etek Ucundan Görünüm

4.1.1.1.4. Kuşak

Kuşak, iç giyim eşyasının üzerine veya dış giyim eşyasının üzerine beli sıkı ve sıcak tutmak için sarılan, boy olarak uzun en olarak dar bir kumaştır. Kuşaklar hem kadın hem de erkekler tarafından kullanılmakla birlikte, erkekler tarafından daha fazla kullanılmaktadır. İç kuşaklar dokunulan bölgenin mevsim şartlarına göre; yün, pamuk veya ikisinin karışımı ipliklerden dokunmaktadır. İç kuşakların beli sıkı tutmak ve sıcak tutmak dışında estetik veya herhangi başka bir işlevi yoktur. Dış giysinin üzerine sarılan kuşaklar ise daha estetik bir görünüme sahip olmakla birlikte; hançer, para kesesi vb. eşyaların kuşak arasına sıkıştırılmasıyla cep görevi görmüştür (Koçu, 1969, s. 161).

Karesi bölgesinde kuşak daha çok erkekler tarafından kullanılırdı. Kadınlar kuşak yerine şal takarlardı. Erkekler için kuşak, kadınlar için şal dokunurdu. Kuşaklar yün iplikten dokunurdu. Ak göynek ve ak donun üzerine kuşak bağlanır, üzerine kıyafet daha sonra giyilirdi. Kuşak hem beli sıcak tutar, hem de kemer gibi beli sarardı. Kuşak beli sıcak tuttuğu için bel ağrılarına da iyi gelirdi. (KK22)

Şekil 8. Dokuma Kuşak Örneği

Kadınların kuşak bağlaması doğumdan sonra olurdu. Doğum yapan gelin karnını toplaması için belini kuşakla sıkıca sarardı. Doğumdan hemen sonra bağlanmaz, şişliğin biraz geçmesi beklenirdi. Kuşak bağlandıktan sonra yaklaşık bir veya bir buçuk ay her gün takılır, hiç çıkarılmazdı. (KK16)

4.1.1.1.1.5. Peşkir

Peşkirin farklı kullanım alanları mevcuttur. Peşkirler temelde el ve yüz havlusu olarak kullanılmaktadır. Zaman içerisinde peşkirler süs eşyası olarak kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar büyüklerinden miras kalan el dokuması, işlemeli peşkirleri kapı, sehpa, sandık vb. eşyaların üzerine sererek süs örtüsü olarak kullanmaya başlamışlardır. Peşkirler kadın giyiminin bir parçası olarak da işlev görmüştür. Kadın giyiminde peşkir işlemeleri ve püskülleri ile süs işlevi görmesinin yanı sıra önlük görevi de görmüştür.

Peşkirler pamuktan dokunurdu ve kenarları dokumadan işlemeli olurdu. Eskiler el ve yüz havlusu olarak kullanırdı. Şimdi satın alınan havlular olduğu için peşkir kullanan yok, dokuyan da yok. Büyüklerin dokunduğu peşkirler hatıra olarak saklanıyor ve süs olarak kullanılıyor. Eskiler peşkirleri süs olarak kullanmazdı. Yalnız ipekten dokunan peşkirler süs olarak kullanılır, onlara el ve yüz silinmezdi. İpek bulun yere şeytan giremez inancı vardı. Bu sebeple; ipek dokuma peşkirler evlerde bulunur, korumak istediğin kıymetli eşyaların bulunduğu odanın kapısına asılırdı. (KK8) Eskiden gelin bir odaya gelin giderdi. Odalarda sergenler olurdu, sergenlere tencereler dizilirdi, altına sergen havlusu yapılırdı ve onlar serilirdi. Dokuma havluydu hepsi, hepsini çeyizimize dokurduk. (KK7)

Şekil 9. İpek Dokuma Peşkir Örneği

Kadınlar giysinin üzerine muhakkak şal ve peşkir takarlardı. Peşkirler süslü olurdu. Nakışlı dokunur, etrafına püskül geçirilirdi. (KK22) Şal beli sıcak tutarken, peşkir karnı sıcak tutardı. Yaşlılar her zaman “belinizi ve karnınızı sıcak tutun” şeklinde uyarır, kendileri de hem şallarını hem peşkirlerini hiç çıkarmadan takarlardı. Kadın giyiminde kullanılan peşkirin iki türüsü vardır. Yörükler arkalık olarak kullandıkları şala benzer peşkir takardı. Bu peşkir şal gibi kalınca, süslü püsküllü dokuma olurdu. İlk olarak bu peşkiri takıp daha sonra üzerine normal peşkir takarlardı. Manavlar da aynı şekilde peşkir ve şal takarlardı. (KK16)

Şekil 10. Dokuma Peşkir Örnekleri

4.1.1.1.6. arşaf, Döşek ve Sofra Bezi

Yün veya pamuktan ince çarşaf, döşek ve sofr a bezi dokunurdu. Genelde beyaz üzerine mavi ya da kırmızı renk ile çizgiler veya kareli desenler yapılırdı. Bu desenlerin farklı renkler üzerine yapıldığı da olurdu. Çizgi genelde çarşaf lar da kullanılırdı. Kareli desen ise döşeklerde ve sofr a bezinde kullanılırdı. Kareli sofr a bezine “hamur aş ı” derdi. (KK16) Sofra bezi için dokuduğ un kumaş ları birleşt irip içine yün doldurunca döş ek olurdu. Ne olarak kullanılacaksa ona göre şek il verilerek kullanılırdı. arş af, döş ek, yayg ı hepsinden birer tane hem oğ lunun hem de kız ının çeyizi için dokunurdu. (KK22)

Ş ekil 11. Dokuma arş af Örneğ i

Ş ekil 12. Yayg ı ve Döş ek Kumaş Görünümü

4.1.1.1.1.7. Çocuk Taşıma Bezi

Eskiden bebekleri taşımak için araba yoktu, çocuklar sırtta taşınıyordu. Tarlaya, gezmeye, bir yerlere giderken bebeği sırta bağlayıp öyle yola çıkılırdı. Bebeği sırta bağlamak için genişçe bir örtü olurdu. Yün iplikten dokunur, uçları işlemeli ve kenarları püsküllü olurdu. (KK11)

Şekil 13. Çocuk Taşıma Bezinin Bağlanma Şekli

4.1.1.1.1.8. Şal

Kadınların bellerine bağladıkları bir giyim-kuşam ürünü ola şal, kumaşlara göre kalınca bir yapıya sahiptir. Daha çok yaygı ve heybe gibi kalın ve ağır yapıya sahiptir. Dokumada kullanılan renkler, üzerinde bulunan desenler ve uçlarındaki püsküller ile şal süslenme işlevini yerine getiren eşyalar arasına girmektedir. Kadınlar önlerine bağlamak için nakışlı peşkir dokur, beline bağlamak için de nakışlı şal dokurdu. Belinden aşağısına inen sallanan kozalaklar (püsküller) olurdu. (KK22) Eski kadınlar kışın şal bağlamadan gezmezdi. Şal yünden dokunduğu için bellerini sıcak tutar ve korurdu. Bu sebeple eski kadınların belleri hiç ağrımazdı. (KK11)

Şekil 14. Şal Örneği

4.1.1.1.2. Dokuma Yaygılar

Dokuma yaygılar Anadolu'nun hemen her yöresinde dokunan kalınca ve havsız dokuma yaygılardır. Kilim, cicim, zili, sumak gibi dokuma tekniklerine göre ayrılan yaygıların genel olarak “kilim” şeklinde adlandırıldığı görülmektedir (Balpınar Acar, 1982, s. 45). Dokuma yaygılar; Kirkit adı verilen ucu dişli, tarak benzeri alet ile sıkıştırılarak yapıldığından kirkitli dokumalar adı altında toplanmakla birlikte; çulfalıkta mekik denilen araç kullanılarak yapılan ve mekikli dokuma adı verilen dokuma tekniğinde de yaygı örnekleri görülmektedir. Dokuma yaygılar halılara göre daha ince bir yapıya sahiptir. Konar-göçer Türk toplulukları yaşam biçimleri gereği taşımakta güçlük çekmeyeceği hafif dokumaları tercih etmişlerdir. Bu sebeple göçebe Türk toplulukları arasında halı yerine dokuma yaygı kullanmayı tercih etmişlerdir. Dokuma yaygılarda koyun, keçi, deve gibi hayvanların yünlerinin kullanıldığı, nadir olmakla birlikte ipek, pamuk, keten ipliklerinin kullanıldığı görülmektedir. Koyun ve keçi yetiştiriciliği ile uğraşan Türkler, yaygı dokumak için de koyun yünü ve keçi kılından yararlanmışlardır (Balpınar Acar, 1982, s. 7-8).

Dokuma ürünlerinin yapısı gereği dayanıklılık süresi azdır. Bu sebeple dokuma ürünlerinin çok eski tarihlerdeki somut örneklerine rastlamak oldukça zordur. Bilinen en eski halı örneği Altay dağlarında yapılan çalışmalarda bulunmuştur. Pazırık'ta bulunan bir kurganın içerisine dolan suyun donmasıyla birlikte az hasar görmüş, tarihin bilinen en eski halı örneği bulunmuştur. Halının bulunmasının yanında bazı düz dokuma kalıntıları olduğu düşünülen parçalar da gün yüzüne çıkmıştır. Dokuma yaygılar, halılara göre daha ince ve dayanaksız olduğundan günümüze ulaşan örneklerle rastlamak oldukça zordur. Bütünüyle varlığını koruyan en eski Türk dokuma yaygı örneği Washington Tekstil Müzesinde bulunan, 15. ve 16. Yüzyıl ressamlarının tablolarındaki halıların desenleriyle benzerlik gösterdiği için aynı tarihlere ait olduğu düşünülen dokuma yaygı örneğidir (Balpınar Acar, 1982, s. 13-14).

Dokuma yaygılar bugün hâlâ Anadolu'da yaygın olarak kullanılmaktadır. Yakın zamana kadar kırsal kesimlerde dokuma yaygılar, hemen her evde dokunur ve kullanılırdı. Şu an her evde kilim vb. yaygılar dokunmamakla birlikte bu faaliyetlerin tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Yaygı dokuma faaliyetleri Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde varlığını sürdürürken; daha önceden dokunmuş yaygıların kullanımıyla birlikte, yaygı kullanımının dokuma faaliyetlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Araştırma yürütülen Karesi ilçesinde daha çok koyun yetiştiriciliği yapılmış ve bu durum dokuma örneklerine de yansımıştır. Burada dokunan yaygılarda ham madde olarak koyun yünü kullanılmıştır. Koyun yünü haricinde en sık rastlanılan yaygı örneği eskiyen kumaşları küçük ve ince parçalara ayırarak oluşturulan iplik ile yapılan “palas yaygı” veya “çaput kilim” şeklinde adlandırılan yaygı örneğidir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi dokuma yaygılara genel anlamda kilim adı verildiği için kaynak kişilerden bazılarının “kilim” bazılarının ise “yaygı” ifadesini kullandığı görülmüştür.

4.1.1.1.2.1. Kirkit Dokuma Yaygılar

Ak koyunun yünü eğirip iplik yapılırdı. Balıkesir'den alınan boyalarla iplikler boyanır kilim dokunurdu. Daha önceleri iplikleri boyama işini de insanlar kendileri yapıyordu ama sonra hazır boyalar çıkınca boylar satın alınmaya başlanmış.

Onlardan sonra biz yine ipi kendimiz eğirirdik ama boyasını hazır boya kullanırdık. İki tane ağacı yan yana koyup düzen kurulur, kirkitle dokunurdu. (KK22) Devetabanı, Fatma Ana ışığı, Medine ışığı, binli nefer dediğimiz desenler vardı. Bu desenlerden hangisini beğenirsek dokuma kilime onu işlerdik. Nakışlı kilimler çeyiz için yapılırdı. Kız çeyizinde de oğlan çeyizinde de birer tane nakışlı kilim olurdu. Eskiden halı olmadığı için bunlar yere yayılır kullanılırdı. Bir de bunlar koyun yününden yapıldığı için sağlıklı olurdu. Koyunun yününden ve yapağısından yapılan her şey sağlıklıdır; soğuk geçirmez, su geçirmez sıcak tutar. (KK23)

Şekil 15. Dokuma Yaygı Örneği

Şekil 16. Dokuma Yaygı Örneği II

4.1.1.1.2.2. Çulfalıkta Dokunan Yaygılar

Bölgede aba dokumacılık yaygın olduğu için aba kumaş ile aynı tezgâhta, çulfalıkta dokunan ve aba kumaş gibi mekikli dokumalar sınıfına giren dokuma yaygıların yöre insanı tarafından “aba yaygı” şeklinde adlandırıldığı görülmektedir. Aba kumaş kara koyun yününden yapılan iplikle dokunurdu. Aba yaygıda ise ak koyun yününden yapılan iplikler boyanır öyle dokunurdu. Aba yaygıların eni dar olur, odanın büyüklüğüne göre birbirine eklenerek dikilirdi. Aba yaygılar desenli dokunurdu. Dokuma işinin her türlüşünde erkekler yalnızca koyunu kırkardı, geri kalan her şeyi kadınlar yapardı. (KK7)

Şekil 17. Aba Yaygı/Kilim Örneği

Araştırma sırasında en çok karşılaştığımız yaygı çeşidi palas yaygı veya çaput kilim şeklinde adlandırılan dokuma yaygılardır. Eskiyen örgü işlerini sökölür, dokuma veya hazır kumaşları parçalanır ve iplik yapılırdı. Bu iplikler ile çulfalıkta yaygı dokunurdu. Eskiden yokluk olduğu için bir şeyler hemen atılmaz, değerlendirilmeye çalışılırdı. Eskiyen kıyafetler de atılmaz, bu şekilde değerlendirilirdi. (KK2-KK7)

Şekil 18. Çaput Kilim/Palas Yaygı Örneği

4.1.1.1.3. Taşıma ve Saklama Eşyaları

İnsanlar yiyecek, giyecek vb. eşyalarını taşıyabilmek ve saklayabilmek için heybe, çuval ve torba gibi dokuma ürünler üretmişlerdir. Dokuma heybe, torba ve çuvallar halı ve düz dokuma yaygı teknikleri kullanılarak üretilmektedir geleneksel yaşamdaki kullanım alanlarına göre renkli, desenli, süslü veya düz olarak dokunmaktadır. Dekoratif olarak kullanılacak olanlar ve özel günlerde kullanılacak olanlar, süslü ve özenli olarak dokunurken; günlük ihtiyaçları gidermek amacıyla kullanılacak olanlar düz ve daha az gösterişli dokunmaktadır.

4.1.1.1.3.1. Heybe

İki bilgili kadın bir araya gelir, iki ağacı yan yana koyup düzeneği kurar ve yünden kirkitle heybe dokurdu. Heybe omuza atılıp ya da bineğin varsa hayvanın üzerine atılıp kullanılırdı. (KK19) Günlük kullanılan heybeleri süslü dokuyup kullanan da vardı ama genelde düz ve sade olurdu. (KK10) Şimdi yapılmaz ama eskiden hem kızının hem de oğlunun çeyizine birer tane heybe konulurdu. (KK23)

Gelin alımında “kız bitirme” denilen adet yapılırdı. Bu adette oğlan evinden kız evine heybe götürülürdü. Gelin evine giden heybeye “ala heybe” denirdi. Bu heybe süslü olurdu. (KK19) Gelin almaya gidilirken oğlanın yengesi heybenin içine; çay, şeker, kahve, ekmek doldurur ve gelin alayıyla birlikte yola çıkar. Gelin evine önce yenge girer, heybeyi teslim eder ve heybenin karşılığında kız evinden bir şey

alıp götürür. (KK16) Oğlan evinden kız evine heybe götürme geleneği, Karesi ilçesinde varlığını korumaya devam etmektedir. Günümüzde bu tören için daha önceden dokunmuş olan heybelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 19. Kız Bitirme Töreninde Kullanılan Ala Heybe Örneği

Şekil 20. Günlük Hayatta Kullanılan Heybe Örneği

4.1.1.1.3.2. Torba

Dokuma torbalar çoğu zaman heybe olarak adlandırılır. Torba da kirkit ile yünden dokunur. Heybe ve torbanın kullanım şekli de benzerdir. İkisi de eşya taşımak için kullanılır. Torbanın sapı incedir ve yalnızca omuza takarak kullanılır. Heybeler ise omuza atmak dışında, binek hayvanının üzerine atılarak da kullanılır. Torba evindeki makas, ip, dokuma aletleri, küçük eşya ne varsa saklamak için de kullanılırdı. (KK11-KK12)

Şekil 21. Torba Örneği

4.1.1.1.3.3. Çuval

Çuval torbanın daha büyüğüdür. Desenli olarak da desensiz olarak da dokunur. Desenli olanlar kirkit ile dokunurken; desensizler daha çok çulfalıkta dokunur. Çuvallar yiyecekleri ve eşyaları saklamak için kullanılır. Evin içinde duracak olan çuvallar desenli dokunurdu. Bunlarda daha çok giysiler muhafaza edilirdi. Şimdinin giysi dolabı ne iş görüyorsa çuval o iş görürdü. Çuvallarda tarhana, buğday, kesme hamur, pirinç gibi kuru ne varsa saklanır. (KK10-KK11)

Şekil 22. Desenli Çuval Örneği

Şekil 23. Erzak Çuvalı Örneği

4.1.1.2. Örgü İşleri

Yün, ipek, pamuk, sentetik vb. iplik çeşitlerini tığ, şiş, mekik vb. araçları kullanarak ilmek üretme işine “örme” denmektedir. Örme işlemi ile üretilen çorap, kazak, oya vb. şeylere de “örgü” adı verilmektedir. Örgü işleri arasında en eski tarihli örnekler örgü çoraplar olmuştur.

Yale Üniversitesi tarafından bugünkü Suriye topraklarında yer alan Dura Europos'ta bulunan ve 859-870 yıllarına tarihlenen çorap örnekleridir (Harell, 1981, s. 119/akt. Barışta H. Ö., 1986, s. 868). Dura Europos'ta bulunan bu örnekler incelendiğinde “çapraz doğu ilmeği” olarak adlandırılan örme tekniğine ait olduğu ve örgünün şiş kullanılarak yapıldığı tespit edilmiştir. Örgü işleri Doğu'da gelişmiş ve Arap tüccarlar tarafından Batı'ya taşınmıştır. İlk olarak İspanya'ya gelen örgü, oradan İskoçya ve İngiltere'ye yayılmıştır (Özbağcı, vd., 2009, s. 1).

Eski tarihli Türk örgü örneklerine rastlanmamakla birlikte, 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan Dîvânu Lügâti't-Türk'te “ör-” fiili “elle örmek” anlamında yer alırken; örülmüş olan şeyleri ifade etmek için “örük” kelimesi yer almaktadır. Kitapta yer alan örgü ile ilgili diğer bir kelime, el ile örülen yün bir kuşağı ifade etmek için kullanılan “suf” kelimesidir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018, s. 789-791-834).

Örgü işleri günümüzde dünyada da ülkemizde de varlığını sürdürmektedir. Kadın el sanatları içerisine giren örgü işleri, günümüzde çoğu kadın tarafından geleneksel ve modern çalışmalar halinde varlığını sürdürmektedir. Çeyiz hazırlama geleneğinde sandığın önemli bir kısmını örgüler oluşturmaktadır. Yakın geçmişe kadar genç kızlar maharetlerini göstermek için kendi çeyizlerine koyacakları örgü işlerini kendi yapmaktaydı. Günümüzde ise çeşitli sebeplerden dolayı örgü örmeyi bilmeyen veya vakti olmayanlar, çeyizinde bulunmasını istediği örgü işlerini büyüklerine veya belirli bir ücret karşılığında örgü ören kadınlara yaptırmaktadır. Bu durum örgü işlerinin ekonomik bir işlev kazanmasına neden olmuştur.

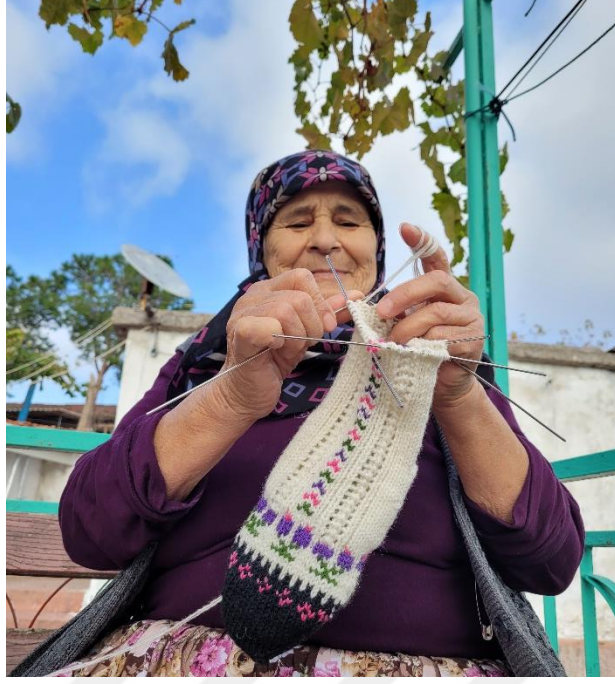
Örgüler, kalın örgüler ve ince örgüler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kalın örgüler kalın ip kullanarak örülmüş; çorap, patık, kazak, yelek vb. gibi ürünlerdir. İnce örgüler ise daha ince ipler kullanılarak örülen oya, dantel vb. ürünlerdir. Kalın örgüler yapılırken daha çok şiş kullanılmaktadır, şiş haricinde tığ kullanımı da görülmektedir. İnce örgülerde ise tığ, mekik, iğne vb. araçlar kullanılmaktadır.

4.1.1.2.1. Kalın Örgüler

Çorap, kazak, yelek, şal hepsi örülür, çeyizde de muhakkak örgü işi bulunurdu. Eskiden her kız çeyizine kendi örgüsünü kendi örüp koyardı. Genç kızın maharetli olup olmadığı çeyizine yaptıklarının güzelliği ve miktarı üzerinden değerlendirilirdi. Oğlan tarafının çeyizinde de örgü işleri olurdu, onları da kayınvalide yapıp koyardı. Şimdi de örgü işleri yapılıp çeyize konuluyor ama çoğu kişi kendi yapmıyor, para ile örgü ören kişilere yaptırıp koyuyorlar. Eskiden yalnızca yünden yapılan iplik ile örgü yapılmış, şimdi hazır olarak satılan farklı ipler ile örgüler yapılıyor. (KK16)

Kalın örgüler arasında en yaygın olanı geleneksel örgü çoraplardır. Çoraplar dışında kalan kazak, yelek, şal vb. ürünler, geleneksel çorap örücülüğü kadar köklü değildir. Örgü işleri başlığı altında da bahsettiğimiz gibi örgü sanatına dair en eski örnekler çorap örnekleri olmuştur. Geleneksel çorap örücülüğü günümüzde dahi Anadolu'nun her yerinde varlığını korumaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde özellikle belirli bir yaş üzerindeki kadınlar arasında beş şiş kullanarak çorap örmeyi bilmeyen yoktur. Çoraplar günlük hayatta kullanım için üretilmenin yanı sıra çeyizde sergilenmek üzere de üretilmiştir. Günümüzde farklı çeşitleri bulunan hazır çorapların üretimi, geleneksel çorap üretimini az da olsa azaltmakla birlikte ortadan kaldırmamıştır. Çeyiz sandıklarında hâlâ yer alan, çeşitli desenlerle süslenmiş kadın çorapları bunun kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek çorapların kullanımı ise kadın çorapları kadar yaygın değildir.

Çorap çok örülürdü, hâlâ daha da örülür. Yünden yaptığımız ipler ile çorap örülür. Çorap örürken beş şiş kullanılır. Kadına ve erkeğe ayrı çorap örülür. Kadın çorapları desenli, erkeklerinki düz olur. (KK11-KK13) Kadın çorabında hiç desen olmasa bile mutlaka burnunda bir renk olur, kadın çorabı olduğu belli edilir. (KK16) Patik dediğimiz kısa çoraplar yalnızca kadınlara yapılır. Kadın çoraplarına yapılan desenlerin “mersin, üç elti, tavan çiçeği” gibi isimleri vardır. (KK22-KK23) Çorap örerken ak koyun yünü beeyaz olarak da kullanılırdı, boyayıp desen de yapılırdı. Kara koyun yününden çorabı çabuk kirlenmesin diye çobanlar giyerdi. (KK7)

Şekil 24. Beş Şişle Örgü Çorap Yapımı

Şekil 25. Yün Örgü Kadın Çorabı Örneği

Şekil 26. Yün Örgü Erkek Çorabı Örneği

Artık kullanılmayan eski örgüleri söküp yeni şeyler örülüp, eski olan değerlendirilirdi. Çoğunlukla eski örgülerin iplerinden paspas, divan örtüsü gibi eşyalar yapılır, giyim eşyası gibi şeyler yapılmazdı. Eski ipler değerlendirildiği için güzelliğe bakmazdık, divanımızı örtüp, yerde paspas olarak kullanacağımız eşyaları yapardık. (KK24)

Şekil 27. Örgü Paspas Örneği

4.1.1.2.2. İnce Örgüler

İnce örgülerin yapımında; pamuk, ipek ve sentetik iplikler ile boncuk, pul gibi aksesuarlar kullanılarak; tığ, iğne, mekik, firkete vb. araçların yardımıyla yapılmaktadır. Oya ve dantel (tentene) şeklinde ayırılabilen ince örgüler, temelde aynı teknik ve işleve sahiptir. İki ve üç boyutlu örnekleri bulunan oyalar, bu özellikleri ile dantellerden ayrılmaktadır (Özbağcı, vd., 2009, s. 3). Oya ve dantellerin birbirinden bir diğer farkı; dantellerin tek boyutlu olmalarının masa örtüsü, yatak örtüsü, Mushaf çantası vb. şeklinde büyük parçaların üretilmesine olanak sağlıyor olmasıdır. Dantel ve oyalar aynı teknikler ile yapılmaktadır. Genel anlamda bakıldığında dantel; tek boyutlu, küçük oya parçalarının bir araya getirilmesi ile oluşturulan daha büyük parçalara verilen addır. Oya ve danteller süsleme işlevine sahip olan ve aynı ham maddeler, araçlar ve teknikler kullanılarak üretilen ürünlerdir. Oyalar daha çok oya yapımında kullanılan araçlara göre “mekik oyası, iğne oyası, tığ oyası, firkete oyası” şeklinde isimlendirilmektedir. Bunun dışında oyalar, kullanılan malzeme ve motiflere göre farklı isimler de almaktadır.

İnce örgülerin ne zaman ve nerede başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte, tahmini bir zaman dilimi ve Anadolu’dan Avrupa’ya yayılışıyla ilgili bazı bilgiler mevcuttur. M.Ö. 2000 yıllarına ait olduğu düşünülen ve Memfis’de bulunan balık ağı örnekleri, örgü tekniklerinin o zamanlarda uygulandığını ortaya koymaktadır. 12. yüzyılda iğne kullanılarak yapılan örgüler, Anadolu’dan Balkanlara ve oradan da İtalya’ya taşınmıştır. Osmanlı imparatorluğu döneminde ince örgü işleri, saray içerisinde de saray dışında da önemli bir yere sahip olmuştur (Onuk, 2000, s. 5).

Günümüzde danteller ve oyalar geleneksel yaşamda varlığını korumaktadır. Çeyiz sandıkları içerisinde; dantelden örtü çeşitleri ile yazma, havlu, namaz bezi vb. eşyaların kenarlarına işlenmiş dantel ve oyalar yerini korumaktadır. Eski zamanlardan bu yana malzeme, teknik ve modellerde küçük değişiklikler yaşanmıştır. Eski zamanlarda dantel örgü daha kalın ip kullanılarak ve daha az yapılırdı. Oyalar ise daha basit şekillerde yapılırdı. Kumaş parçalarını top şeklinde yapıp “topak oya” dediğimiz oya yapılırdı. Telleri bükerek çatal oya, boncuk ve pul kullanarak da yapılırdı. (KK22) Yün iplikleri kısa kısa kesip püsküllü oyalar yapılırdı. (KK12) Çeyiz için yapılırdı oyalar, işlemeler danteller. El emeğimizi, becerikli olduğumuzu göstermek için de yapılırdı, yokluk olduğu için de yapılırdı. Satın alma imkânı olmadığı için kullanacağın ne varsa kendin yapar ve çeyizine

koyarsın. Böylece hem ihtiyacını hazır etmiş olurdun, hem de elinin yatkınlığını, iş bildiğini gösterirdin. (KK23)

Süslenme işlevi ile karşımıza çıkan ve kadınlar tarafından üretilen oya ve danteller genellikle kadın eşyalarını süslemektedir. Kadın eşyaları haricinde evi süslemek amacıyla örtü vb. şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bu iki süsleme işlevinin dışında çok az olmakla birlikte erkek eşyalarında da oya ve dantel işlerine rastlanmaktadır. Erkekler için oya ve dantel işi örgü, yalnızca dantelden namaz takkesi örme ve mendil kenarı oya işleme olur. (KK16)

Yakın zamana kadar kız çocuklarına on yaşlarına bastıklarında oya, dantel, işleme gibi şeyler öğretilirdi. Çünkü bunları öğrenip çeyizini bir an önce yapmaya başlaması istenirdi. Çeyiz gelinin zamanını boşa harcamadığını, hamarat ve becerikli olduğunu gösteren bir şeydi. Oğlan evi sadece takı yapar ve gelinin kıyafetini alırdı. Kız da kendi çeyizini hazırlardı. İnsanlar kızın çeyizine bakıp değerlendirme yapardı. Çeyizine oya, dantel, işleme gibi işleri yapmayan genç kızlar iş bilmiyor diye ayıplanır, iş bilmeyen aş bilmez şeklinde düşünülürdü ve oya, dantel, işleme yapan her işi yapar denirdi. Çeyizde yapılan işin sayısından çok yapılan örneğin çeşidi önemliydi, insanlar çeşidin fazlalığına bakar, kaç farklı çeşit olduğunu sayarlardı. Çeyize yapılan işler özellikle kışın geceler uzun olduğundan ve tarla işi olmadığından o mevsimde yapılırdı. Günümüzde de çeyizde bu tarz işler önem verip koyanlar var ama gelinler kendileri çok yapmıyor, para ile yapanlara yaptırılıyor. Havlu, bohça, mendil, yastık kenarına dantel yapılır, çemberlere (yazmalara) çeşit çeşit oya yapılırdı. Oya, dantel, işleme gibi işlerde desen olarak hep doğada gördüğümüz şeyleri yapardık, genelde de çiçek yapardık. (KK16)

Şekil 28. Oya Örnekleri

Şekil 29. Oyalı Namaz Örtüsü Örneği

Şekil 30. Kenarlarına Örgü İşlenmiş Havlu Örnekleri

Şekil 31. Dantel Örgü Mushaf Çantası Örneği

4.1.1.3. İşlemeler

İnsanoğlu eşyaları temel amacı dışında; duygularını, inançlarını, kültürlerini, kendilerini ifade etmek amacıyla semboller ile süslemişlerdir. İnsanların kullandığı eşyaları süsleme arzusu sonucunda işleme sanatı ortaya çıkmıştır. Başta giyim eşyaları olmak üzere havlu, seccade, mendil, yatak örtüsü vb. gibi çeşitli eşyaların üzerine işlemeler yapılarak eşyalar süslenmiştir. İşleme sanatı; farklı ip çeşitleri, metal pul, boncuk vb. malzemeleri kullanılarak çeşitli iğneler yardımıyla kumaş üzerine işleme yapmak şeklinde tanımlanmaktadır (Barışta, Türk İşleme Sanatı Tarihi, 1984 akt. Barışta H. Ö., 1999, s. 4).

Köklü bir tarihe sahip olan Türk İşleme Sanatının ilk örneklerine Orta Asya'da rastlandığı kaynaklarda belirtilmektedir. Türk İşleme Sanatı en parlak zamanlarını 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşamıştır. İlk olarak geometrik bir düzen içerisinde ve hayvan motifleri kullanılarak yapılan desenler, 15. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. 16. yüzyılın başlarında ise çiçek ve meyve desenleri kullanılmaya başlanmıştır. 17. yüzyılda daha çok ufak ve iç içe geçmiş desenler kullanılmıştır. 18. yüzyılda Avrupa etkisi görülmeye başlamış, 19. yüzyılda ise neredeyse tamamen Avrupa tarzı desenler kopyalanmaya başlamıştır (Kültür Bakanlığı: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1993, s. 169).

İşlemeler; ev işlemeleri, çarşı işlemeleri ve saray işlemeleri şeklinde üç başlık altında sınıflandırılabilir. Ev işlemeleri genç kızların küçük yaşlarda yapmaya başladığı ve üretimin çoğunlukla çeyiz için veya çeyiz haricinde günlük yaşamda kullanmak için yapılan işlemelerdir. Çarşı işlemeleri ise daha eski zamanlarda terziler tarafından yapılan fakat zaman içerisinde ayrı bir sanat kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çarşı işlemelerinde; kadın erkek giysileri ve çeşitli eşyaların işlemeleri ustalar tarafından yapılmaktadır. Saray işlemeleri ise saray içerisinde üretilen işlemelerdir (Özbel, t.y., s. 5-6-9).

Günümüzde endüstriyelleşme ile birlikte eşyalar işlenmiş halde üretilmekte veya yine belirli atölyelerde makineler yardımıyla insanların kişisel isteklerine göre işleme yapılmaktadır. Bunun haricinde belirli bir dükkân veya atölye olmadan, daha önce el emeğine dayalı işleme üretimi yapmış kimseler belirli bir ücret karşılığında işleme yapmaktadır. Yakın zamana kadar işleme ürünleri de örgü işleri gibi genç

kızların iş bilirliğini ve el becerisini göstermek için çeyizleri için yaptığı faaliyetlerden biri olmuştur. Ancak günümüzde işlemler çeyiz içerisindeki yerini korumakla birlikte üretim evlenecek kızın kendisi tarafından yapılmamaktadır. Hazır işlemeli ürünler tercih edilmekte veya belirli bir ücret karşılığında yaptırılmaktadır. Çeyiz için üretimin haricinde hobi olarak işleme yapan kadınlar da mevcuttur. Halk eğitim kurslarında da çeşitli işleme teknikleri gösterilmektedir.

Karesi ilçesinde giysilere, yatak örtülerine, seccadelere, peşkir uçlarına vb. çeşitli eşyalar üzerine işleme uygulandığı görülmüştür. Gergef adı verilen işleme çerçevesini kullanarak işleme yapılmaktadır. Bazı zamanlarda gergef kullanılmadan işleme işlemi de yapılmaktadır. Örnek konusunda kâğıda çizilmiş kalıptan yararlanılır veya yalnızca örneğe bakarak işleme yapılır. İşlemeye uygun seyrek dokunmuş kumaşlar üzerine; farklı ip çeşitleri ve zaman zaman pul, tel vb. aksesuarları da kullanarak işleme örnekleri yapılmıştır.

İşleme örnekleri arasında en yaygın örnekler gergef kullanarak yapılan işlemlerdir. Beyaz kumaş üzerine gergef geçirilir ve örneğe bakarak işlemeye başlanır. İğnenin rahat oynaması için ve işleminin daha düzgün yapılabilmesi için kumaş yumuşak kumaşlardan seçilmelidir. İpliklerin rengini kendi istediğin renkte seçersin ya da örneğe uygun şekilde yaparsın. Kumaş da ip de hazır şekilde alınır. (KK8) Gergef ile yorganların ağzı, karyola örtüleri, masa örtüleri, seccadeler, tülbentler, bohçalar, peşkirler süslenirdi. Bunların hepsini çeyize birer birer işlenip konulurdu. Çeyizler ipe serilir, gösterilirdi eskiden, şimdi bir odaya koyuyorsun uzaktan bakılıyor. İpi gerip basmaları, dokuma eşyaları, oyali çemberleri, işlemeli eşyalarını, çeyizine ne yaptıysan gösterilirdi. (KK7)

Şekil 32. İşleme Yastık Kılıfı Örnekleri

Şekil 33. Üzeri İşlemeli Mushaf Torbası Örneği

Şekil 34. İşlemeli Havlu Örnekleri

Şekil 35. İşlemeli Seccade Örneği

İşleme konusunda Karesi ilçesinde karşımıza çıkan en yaygın örneklerden biri geleneksel bindallı veya gelinlik olarak kullanılan Pullu işlemesidir. Balıkesir ilinin yöresel gelinliği olarak karşımıza çıkan Pullu, pembe tonlarında bir kumaş üzerine gümüş veya altın renkte pullar ve kılaptan adı verilen tel ipler ile yapılmış işlemelerden oluşmaktadır. Dallar ve Domates adı verilen gül motifi ile işlemenin bütünlüğü oluşturulmaktadır. (KK1)

Şekil 36. 1969 Yılında Pullu Giyen Bir Gelin (KK8-Naipli/Balıkesir)

İnsan yaşamında üç temel geçiş dönemi karşımıza çıkmaktadır. Doğum, evlenme, ölüm şeklinde sıralanan bu dönemlerin çevresinde kutlama yapmak, kişiyi korumak ve kutsamak adına çeşitli adetler, törenler, inanmalar ve işlemler oluşmuştur (Örnek, 2016, s. 183). Pullu da bu geçiş dönemleri içerisinde evlenme töreni sırasında gelin tarafından giyilen bir tören kıyafeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Pulluyu oğlan tarafı alır. Şimdi nasıl gelinliği oğlan tarafı alıyorsa o zamanda pulluyu oğlan tarafı alırdı. Pullu davul eşliğinde yenge tarafından tepsiye konulup saç örmesinde kız evine götürülürdü. Perşembe günü ikindiden sonra saç örmesi olurdu. Çanak çalarak saç örerlerdi. Gelin saçı örülürken, pazar günü düğünde ve pazartesi günü gelin görme âdetinde Pullu giyerdi. Yengeler de saç örmesine gelirken pullu giyerler ve döne döne bakır çanak çalarak türkü söylerlerdi. (KK8)

Pullu'nun işlenmesinin ve kullanımının başlangıcı tam olarak bilinmemekle birlikte bazı varsayımlar üzerinden gidilebilmektedir. Geleneksel Türk gelin giyiminde bindallı örneklerine işleme tarihi açısından bakıldığında 19. yüzyılda rastlanmaktadır (Barışta H. Ö., 1999, s. 90). Bu bilgiye dayanarak Pullu'nun temelini 19. yüzyıla dayandırmak mümkün olmakla birlikte elimizde kesin kanıtlar yoktur. 2022 yılının Ocak ayında tamamlanan bir çalışmada yapılan araştırmalarda elde

edilen materyal örnekleri arasında en eski örneklerin 20. yüzyıla ait olduğu belirtilmektedir (Aytemur, 2022, s. 141).

Pullu kullanımının son zamanları için ise 1960'lı yılların sonu, 1970'li yılların başlangıcı kabul edilebilir. 1965-75 sonrası insanlar gelinlik olarak pullu giymek istediler, aradılar ama yapan insanı kolay kolay bulamadılar. Bulduklarında ise pahalı geldi ve karşılayamadıkları için normal beyaz gelinliğe döndüler. Bir kişi ilk kez beyaz gelinlik giydiğinde herkes: “Ölü gibi beyaz giymiş.” şeklinde tepki gösterdi. Fakat ondan sonra herkes maliyeti ucuz olduğu için gelinlik giydi. Pullu devri böylece bitti. Pulluyu bulmakta güçlük çekilmesi ve yine pahalı olması sebebiyle gelinlere pullu giydirilemedi. (KK8)

Günümüzde Pullu, gelinler tarafından kına gecelerinde kaftan, Maraş İşi bindallı vb. farklı kına gecesi giysilerinin yerine tercih edilmeye başlanmıştır. Pullu'yu işlemek günümüzde de maliyetli ve aynı zamanda zahmetli bir iş olduğu için bindallı formunda işleme yapımı çok fazla görülmemektedir. Bu sebeple günümüzde gelinler, genellikle aile büyüklerine ait Pulluları sandıklardan çıkararak kullanmayı tercih etmektedir veya kiralamak isteyen kişilerden kiralama işlemi yaparak kullanmaktadır.

Şekil 37. Pullu Örneği

4.1.1.4. Keçecilik

Y n n veya kılın sıkıştırılması ile oluşturulan düz yapıdaki yüzeylerdir. Keçe üretiminin nerde ve ne zaman başladığına dair kesin bilgiler mevcut değildir. Ancak yazılı kaynaklardan M. . 2300 yıllarında  in’de keçe kullanımının var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte iklim özellikleri ve koyunun ilk olarak ehlileştirildiği yer olması sebebiyle keçe kullanımının Orta Asya’da üretilmiş olabileceği düşüncesi de mevcuttur (Seyirci ve Topbaş, 1999, s. 577). Pazırık kurganlarından çıkan, M. . 3. veya 4. yüzyıla ait olduğu düşünülen Hun sanatına ait çeşitli el sanatı örnekleri arasında yer alan keçe örneklerine de rastlanmıştır. Bu  rnekler Türklerde keçe kullanımının en eski somut örnekleri olmuştur ( eliker, Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler, 2011, s. 2).

Karesi’de Keçecilik faaliyetlerinde bulunulan toplam 5 adet dükkâna rastlanmıştır. Ancak  alışmada Keçecilik ve keçe işlerine dair bilgiler bir ustadan elde edilerek aktarılmıştır. Karesi ilçesinde Keçecilik el sanatına dair oluşturulan bu başlıkta, 1965 yılından bu yana Keçecilik ile uğraşan usta Enver Recep Agen’den (KK17) edinilen bilgilerden yola çıkılmıştır.

şekil 38. Keçe Ustası Enver Recep Agen

Keçe, yünü sıkıştırmak suretiyle meydana gelmektedir. Genellikle ak koyun yünü istenir ve kullanılır. Kara koyun yününden isteyen olursa veya kim nasıl isterse ona göre üretim yapılmaktadır. Ak koyun yünü dışında kalan renkler çok tercih edilmemektedir. Fakat bazı köy çobanlarının kara yünden kepenek istediği olur. Sebebi ise sıcak yaz aylarında koyunlar yünlerinin de etkisiyle sıcağa dayanamadığı için koyun gece güdülür. Bu sebeple çobanların bazıları kara koyun yününden kepenek kullanırlar ki koyunlar insanların tarlalarına zarar verirken çoban karanlıkta karşıdan belli olmasın.

Ham madde teminini için gidip köylüden birebir yün alma fırsatı bulunmamaktadır. Köylü getirirse o zaman direkt köylüden alınabiliyor ama genellikle köylüden yünü toplayıp ticaretini yapan kişilerden yün teminatı yapılıyor. Kılan ve merinos olmak üzere iki farklı yün çeşidi bulunmaktadır. Merinos yünü ince olduğu için kumaş yapımında daha çok tercih edilir. Diğer yün çeşidi ise daha kalın bir yapıya sahip olduğu için kılan şeklinde adlandırılan yün çeşididir. Merinos yünü ince olduğu için tek başına keçe yapımı için uygun değildir. Bu sebeple kaliteli keçe yapımı için iki yünü birbirine karıştırarak harman adı verilen bir harç oluşturup kullanılıyor.

Keçe yapımının ilk aşaması yün temizliğidir. Öncelikle yün temizlenip, taranır ve keçe yapımı için hazır hale getirilir. Daha sonra müşteri ne istendiyse; kepenek, halı, patik, külah onun şekline göre hasır üzerinde çalışmaya başlanır. Keçe yapılırken; hasır, makas, tokaç, kırılık makas, saçkı ya da sepki denilen aletler kullanılıyor.

1932 yılında Balıkesir’de yapılan bir çalışmada keçecilerin; külah, kepenek, keçe yaygı, top keçe ve belleme üretimi yaptıkları aktarılmaktadır (Bayrı, 1939, s. 40). Günümüzde yukarıda sıralanan ürünlere talep oldukça azalmış ama tamamen yok olmamıştır. En çok istenen ürün çoban kepeneği oluyor. Daha sonra hayvanların eyer veya semerinin altına yaymak için kullanılan bellemeler ve şimdi tepme halı dedikleri yaygı keçesi isteniyor. Geleneksel eşya üretimi dışında şapka, patik vb. yapılıyor. Çok eskiden, çocuğunu evlendirecek insanlar gelin keçesi yaptıırıyordu. Şimdi yaptıırmıyorlar, halı alıyorlar. Gelin keçesi diğer yaygılardan daha özenli, güzel olurdu. Özenerek yapalım diye yaptııran kişiler, gelin keçesi olduğu tekrar

tekrar söylerdi. Gelirken sana tavuk, peynir, yoğurt getireceğim diyerek, ayrı bir özen gösterelim diye kendilerince teşvik ederlerdi.

Şekil 39. Gelin Keçesi Olarak Adlandırılan Yaygı Örneği

Şekil 40. Çoban Kepeneği Görünümü

Meslek erbaplarının, icra ettikleri mesleği icat eden ve gerektiğinde meslek üyelerini koruduğuna veya cezalandırdığına inandıkları tipler vardır. Meslek gruplarınca pir olarak adlandırılan bu tipler, dini veya tarihi boyutu olan ya da mit temelli kutsal kişilerdir (Duymaz ve Şahin, 2010, s. 107). Günümüzde meslekler arasında pir inancı neredeyse unutulmuş durumda olmakla birlikte bazı meslekler arasında varlığını sürdürmektedir. Karesi ilçesinde yapılan çalışmada Keçecilik mesleğinde varlığını koruduğu görülmüştür. Keçecilerin piri ile ilgili şu dörtlük tespit edilmiştir:

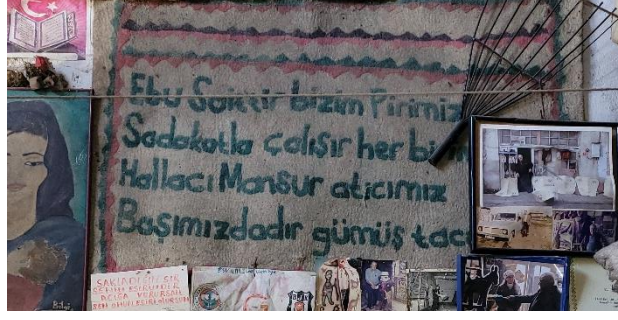
“Ebu Said’dir bizim pirimiz

Sadakatle çalışır her birimiz

Hallc-ı Mansur atıcımız

Başımızdadır gümüş tacımız” (KK17)

Pir inancının varlığını koruduğunu ifade eden keçe ustası Enver Recep Agen, Keçecilerin pirinin adının geçtiği dörtlüğü bir keçe üzerine yazılı halde ve dükkânının duvarında sergilemektedir.

Şekil 41. Keçecileri Piri ile İlgili Duvara Asılı Olan Keçe

Ebu Said haricinde pek söylenmeyen bir pir daha olduğu kaynak kişi tarafından şu şekilde aktarılmıştır: Pek söylemezler ama bir pir daha vardır. O da Veysel Karani'dir. İlk keçeyi Veysel Karani deve yününden yapmış, diye anlatılırdı. Orada deve var olduğu için devenin yününden yapmış, oradaki ustaların piri de bu sebeple Veysel Karani'dir, onların deyimi ile Üveys Karani'dir.

Keçecilikte eğitim usta-çırak ilişkisi çerçevesinde ilerlemektedir. Çıraklık ile başlanıyor ve öğrenene kadar bir süre çırak olunuyor. Daha sonra işi öğrenince kalfa olunuyor. Kalfa dendikten sonra artık hemen hemen eğitim bitiyor, artık iş kişinin yapacağı işe kalıyor. Cesaret edip dükkânını açıp kendi usta mı olacak, kalfa olarak çalışmaya devam mı edecek, kişinin kendi kararına kalıyor. Eskiden okullar bu kadar yaygın değilken çırak bulabiliyorduk, şimdi pek bulunmuyor.

Mehmet Halit Bayrı'nın Halk Âdetleri ve İnanmaları (1939) başlıklı kitabında yer alan ve 1932 yılında Balıkesirli Keçe ustası olan Süleyman Ustadan derlenen Keçecilik ile ilgili bir anlatı mevcuttur. Bu anlatı günümüzde de varlığını sözlü olarak korumaktadır. Karesi'de Keçe ustalığı yapan Enver Recep Agen tarafından anlatı şu şekilde aktarılmıştır:

“Çok eskiden bir kadın, çocuğunu keçeci yanına çırak vermiş. Çocuk üç gün gitmiş oraya, dördüncü gün annesine demiş ki:

- *Ana, ben artık işi öğrendim, gitmeyeceğim.*
- *Nasıl öğrendin be oğlum, daha üç günde öğrenilir mi bu?*
- *Teptim keçe oldu, sivriltiltim külâh oldu, gey başına, git işine, demiş oğlan.*

Dükkânda usta da “Bizim çırak gelmedi ya, niye gelmedi?” diye düşünmüş. Akşam giderken de çırağın evin yanından geçip, kapıdan seslenmiş, anası çıkmış.

- *Bizim çırak gelmedi ya bugün, n’oldu, hasta mı oldu?*
- *Benim oğlan işi öğrenmiş, artık gelmeyecekmiş.*
- *Nasıl öğrenmiş?*

Kadın ustaya oğlunun dediğini söylemiş:

- *Teptim keçe oldu, sivrilttim külah oldu, gey başına, git işine.*

Usta bunu duyunca şaşırıp şöyle cevap vermiş:

- *Bak sen şu işe, kendi öğrendiğinden maada bir de anasına öğretmiş.”*
(KK17)

4.1.1.5. Yorgancılık

Yorgan kelimesinin kökünün Eski Türkçede; sarmak, örtmek, kuşanmak gibi anlamlara gelen “yör-” fiilinden türediği aktarılmaktadır (Eyuboğlu, 1988, s. 395). Yorgan iki kumaşın arasına yün, pamuk ve elyaf gibi malzemelerle doldurulduktan sonra dikilmesi ile oluşan ve örtünmek amacıyla kullanılan bir eşyadır (Çeliker ve Ölmez, 2012). Yorgan, insanların genellikle uyurken üzerlerini örtmek amacıyla kullandıkları yaşamsal işlevinin yanı sıra üzerine dikişler ile yapılan desenler ve kullanılan renklerle süslenerek, kültürel boyuta sahip bir el sanatı halini almıştır. Günlük kullanım için üretilen yorganlar, kadınlar tarafından dikilebilmektedir. Fakat ipek kumaş kullanılarak, dikiş ile desen yapılan ve özel için üretilen yorganlar ustalar tarafından üretilmektedir. Yorgancılık ile uğraşan ustalar ipek yorgan haricinde günlük yorgan üretimini de yapmaktadır.

Meslek olarak varlığını koruyan yorgancılık, Karesi ilçesinde de varlığını sürdürmektedir. Eskiden yorgancılar arası olarak bilinen, yorgancılar için ayrılmış belirli bir bölge bulunmaktaydı. Günümüzde yorgancılar arası kullanılmamakla birlikte, yorgancılık mesleği ile geçimini sağlayan kişiler, farklı yerlerde mesleklerini icra etmeyi sürdürmektedirler.

Karesi’de yorgan dikimi yapan 5 adet dükkâna ve ustaya rastlanmıştır. Ancak çalışma sırasında yorgancılığa dair bilgiler iki ustadan elde edilerek aktarılmıştır. Bu

ustalardan ilki 1970 yılında mesleğe başlayan Celal Alakuş'dur (KK15). Diğeri ise 1979 yılında mesleğe başlayan Turan Kırca'dır (KK29).

Şekil 42. Yorgan Ustası Celal Alakuş ve Yorgan Örnekleri

Şekil 43. Yorgan Ustası Turan Kırca

Günlük ve çeyizlik olarak iki farklı yorgan çeşidi vardır. Üzeri pazen veya basma kumaş olan yorganlar günlük kullanım içindir. Çeyizlik yapılan yorganların üzerindeki kumaş eskiden ipek olurdu ama şimdi ipek bitti naylondan yapılıyor. Çeyizlik yapılan yorganlarda renk ve dikiş ile oluşturulan desen özenli oluyor. Günümüzde büyük fabrikalar yorgan üretmeye başladı. Bu durum yorgancılığı etkiledi ama yine de yorgancılık tamamen silinmedi. İnsanlar hâlâ el dikimi pamuklu yorgana rağbet gösteriyor. Yorgancılık el işidir, el emeğine dayalıdır, makine işi yoktur. Bu da yorgancılığı değerli kılıyor. Geleneksel anlamda yorgan üretimi ve kullanımını hâlâ yaygın olarak devam ediyor. Özellikle Balıkesir insanı ve en çok da köylerde yaşayanlar kolay kolay da geleneksel yorgan tarzından vazgeçmiyor. Ne kadar silikon vb. yorgan çeşitleri çıksa da pamuklu yorgan kullanmaya veya çeyiz için yorgan diktirmeye insanlar devam ediyor. (KK15)

Yorgancılığın ham maddesi dediğimizde ilk aklımıza gelen malzeme pamuktur. Eskiden Balıkesir'in köyleri, Bigadiç'in köyleri pamuk ekerdi. O zamanlarda pamuk köylüden alınırdı. Şimdi İzmir'deki pamuk toptancısından alınıyor. Pamuk dışında yünden de yorgan yapılır ama tercihen pamuk daha önde gelir. (KK15) Köylüler genelde yünden yorgan diktirir. Çünkü hayvancılık yapar ve malzemeyi kendi getirir. Kışın köyler daha soğuk olduğu için de daha çok yün tercih edilir. Şehirde yaşayanlar ise daha çok pamuktan yana tercihini kullanır. (KK29) Her modelde kendine özgü desenler oluşturmak için ölçerek, mühendisler gibi çizerek çalışılır. Ustalaşınca bu işlem artık bize basit geliyor. Yaklaşık elli-altmış tane model kafamızda bulunuyor ve şaşırmadan yapabiliyoruz. (KK15) Desenin zorluğuna ve dikişin çokluğuna göre yapım süresi değişiyor. Örneğin Kabak çiçeği deseninin yapımı 3 gün sürerken; Yıldız ve Çarklı gibi eski ve daha çok işçilik isteyen desenlerin dikimi 4 günü bulur. (KK29)

Yorgancılıkta renk de çok önemlidir. Hangi rengin dikişi ve modeli daha güzel göstereceği önemli bir konudur. Her ustanın kendine özgü dikişi vardır. Müşterinin zevkine göre renk yapılsa da renk ve dikişin uyumlu olması önemlidir. Müşteri ile renk ve desen (dikiş) uyumu konuşulup birlikte karar verilir. (KK15) Başlıca desen isimleri şu şekilde: Yelpeze, kabak çiçeği, fiyonk, sarmaşık, zincir, baklava, kare, çarklı, yıldız...(KK15-KK29) Renkler arasından Yörükler daha çok pembe rengini yaptırır. Manavlar kavuniçi ve yavruağzı rengini ister. Muhacirler güvez, mor renklerini ister. (KK29)

Yorgancılıkta daha çok erkekler çalışıyor. Kadın yorgancı var ama Balıkesir’de yok. Ben Antakya’da askerliğimi yaptım bir tane erkek yorgancı yoktu, hepsi kadındı. Yöreden yöreye değişebiliyor. (KK15)

Yorgan diktirmeye ve kullanmaya devam eden insanlar hâlâ var. Fakat mesleği devam ettirecek kimse yok. Artık çırak yetişmiyor. Yorgancılık ustasından öğrenmedikten sonra yapılmaz, çekirdekten yetişmesi gerekir. Öğrenmek için gelen çırağın büyük olmaması gerekiyor. 18 yaşından sonra çıraklık için gelen, işi öğrenmeden gidiyor. Yorgancılık çırak yetişebilseydi sürerdi, insanlar el yapımı yorgan kullanmaya daha devam ederdi. (KK15)

Karesi ilçesinde yapılan araştırma çalışmasında günlük olarak kullanılan yorganların kadınlar tarafından da dikildiği tespit edilmiştir. Dikilen yorganlarda ham madde olarak bazı kişilerin pamuk, bazılarının ise yapağı (yün) kullandığı görülmektedir.(KK15)

Eskiden yorgan dikilirdi, şimdi diken yok. Altını beyaz kumaştan, üstünü basmadan yapardık. Yorgana yapağı kullanılır, döşek ve yastığa ise yün kullanılır. Yapağı kepenek gibi oturur, yün ise çırtıkça kabarır. Bu sebeple yastık ve döşek yumuşak olması için yünden yapılır. Yapağı ise yorganın içinde sabit durur, dağılıvermez. Yün yorganda iyi olmaz gezinir, dağılır. Yün faydalıdır, ağrıyı sızıyı alır. Ben yünden yazın da kışın da döşeğimde yatarım. Yapağı hayvanın üzerinde bütün kış durur, o yüzden daha uzun ve ince olur. İlkbaharın sonunda yaza girerken koyun kırkılır ve yapağı alınır. Yapağıyı aldıktan sonra koyun sonbaharda tekrar kırkılır. Bu sefer yünü daha kısa ve kalın olur. (KK7)

Kendimiz kullanacağımız yorganları, kendimiz dikerdik. İlk zamanlar içini pamukla doldururduk. Sonraları yün koymaya başladık. Yün olarak yapağı kullanılır. Yapağı yorgan için iyi olur. Yün yorgandan diken gibi çıkar. Pamuk çok ekilirdi bu sebeple kullanımı yaygındı. Çeyizlik yaptırılan ipek yorganı kendimiz dikmezdik. Günlük kullanılan yorganları kendimiz dikerdik. (KK11)

Çeyiz için oğlan tarafı bir tane ipek gelin yorganı yaptırırdı. Bu yorganı bazıları kullanır, bazıları sadece yatağını topladığında sererdi. İpek yorgan sünnet yatağını süslerken kullanılırdı. Yorgan başucuna, beyaz kumaştan ucu dantelli ya da üstü işlemeli yorgan ağzı denilen kılıf yapılır. Yatağın üstüne çardak yapılır çemberler ile süslenirdi. (KK16)

4.1.2. Ham Maddesi Ağaç Olan El Sanatları

İnsanoğlu yaşamını sürdürebilmek için barınmak, beslenmek, örtünmek vb. ihtiyaçlarını gidermek amacıyla doğada bulunan çeşitli ham maddelerden yararlanarak bazı araçlar üretmiştir. Bu amaç ile üretilen araçların yapımında kullanılan ham maddelerden biri de ağaçtır. Ağaç kullanımı öncelikli olarak insanların kendilerini savunmaları için ucu sivri sopalar kullanmaları ile başlamış ve mutfak eşyaları, tarım eşyaları, mimari elemanları, ok ve yay gibi farklı savunma aletleri vb. günlük eşyaların kullanımıyla devam etmiştir. Zaman içerisinde ağaç işleri; künde-karî tekniği, kakma tekniği, oyma tekniği, kazıma tekniği, kabartma tekniği gibi çeşitli teknikler kullanılarak süslenmiştir.

Türklere ait ilk somut ağaç işi örnekleri 1865 yılında Pazırık kazısında kurganların içerisinde çıkarılan ahşap işleridir. Altaylarda yapılan çalışmalarda kurganların içerisinde çıkarılan ve Hunlara ait olduğu bilinen at koşumu örnekleri ve ağaç gövdesinin içi oyularak yapılan lahit örneği, Türklerin eşya üretiminde ağaçlardan yararlandıklarını göstermektedir. Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemi olarak dörde ayrılan Anadolu Türk Sanatları dönemlerinin her birinde ağaç işleri önemli el sanatları olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu Dönemine kadar ağaç işleri genel olarak günlük kullanım eşyası şeklinde ve süsleme yapılmadan üretilmiştir. Selçukluların ağaç işlerini bir süsleme sanatı olarak kullanmaya başlaması ile birlikte minber, rahle, sanduka, kürsü vb. çeşitli eşyalar kabartma, oyma ve boyama teknikleri kullanılarak süslenmiştir (Yücel, 1989, s. 182). Beylikler Döneminde de ağaç işleri Selçuklu Dönemine benzer olarak devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda İstanbul'un fethinden cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen süre zarfındaki dönemde ağaç işlerine dair çeşitli ve özgün örnekler verilmiştir. Bu dönem içerisinde ahşap ustaları; mimari ürünleri, özel günler veya günlük yaşamda kullanılan ürünleri üretmiş ve çeşitli teknikler ile bu ürünleri süslemişlerdir (Barışta H. Ö., 2009, s. 1).

Ağaç işi konusunda bu işi meslek edinen ve geçimini bu yolla sağlayan kişiler bulunmaktadır. Meslek olarak ağaç işi yapan kişiler genellikle çeşitli teknikler kullanarak işlemeli ve süslenmiş ürünler üretmektedirler. Geçimini bu yolla

sağlayan, bu işi meslek edinmiş insanların haricinde toplum içerisinde bu işlere eli yatkın olan, görerek veya yaparak işi öğrenip yapmaya başlayan kişiler vardır. Bu köylerde bulunan bu kişiler o işin ustası olarak anılmakla birlikte geçiminin tamamını ağaç işlerinden karşılamamaktadır. Bu kişilerin ürettikleri ürünler daha çok günlük hayatta kullanılan ve genellikle işlemez olarak üretilen ürünlerdir.

Araştırma alanı olan Karesi ilçesinde daha çok ağaç işleri yapmaya el yatkınlığı olan, görerek veya yaparak zaman işi öğrenmiş kimselerin kendi ihtiyaçları için yaptığı üretimin yanında belirli bir ücret veya takas karşılığında diğer insanların ihtiyaçlarına yönelik üretimler yaptığı aktarılmaktadır. Bu işi meslek olarak yapan ve geçimini bununla sağlayan ustalardan da alışveriş yapıldığı dile getirilmektedir. Ağacı işleyip eşya yapmayı bilen kendi ihtiyacını yapar, bilmeyenin ihtiyacını da yapar. Ağaç işlerini yaptığı kişi de onun bilmediği bir zanaatı biliyorsa onun o zanaat ile ilgili ihtiyacını yapar. Bazen biraz para ya da ekin gibi şeyler karşılığında da yaptığı olurdu. (KK6)

Günlük ihtiyaçlar doğrultusunda; sofrası, çamaşır tokacı, ekmek teknesi, düven, tarım aletlerinin sapları, öküz arabası, fiçı, yayık, dokuma tezgâhı, beşik, oyuncak, çerçeve gibi ürünler yapılırdı. Yapılacak ürünlere göre farklı ağaçlar tercih edilirdi. Ağaç işlerinde kullanılan ağaçlar bu çevrede bulunan ağaçlar olurdu. Çamaşır tokacı, ekmek teknesi, sofrası, düven, hayvan boyunduruğu gibi kullanımı gereği hafif olması gereken eşyalarda; akçaağaç, kavak, söğüt gibi hafif yapıya sahip ağaçlar kullanılırdı. Yaba, öküz arabası, fiçı, yayık gibi sağlam ve dayanıklılığının daha fazla olması gereken eşyalarda; meşe, karaağaç, kızılçak gibi sağlam ağaçlar kullanılırdı. Peynir fiçısı veya yayık gibi suya dayanıklı olması gereken eşyaların yapımında meşe ve söğüt gibi suya dayanıklı ağaçlar kullanılırdı. (KK6)

Şekil 44. Ekmek Yapımında Kullanılan Ahşap Ürünler

Şekil 45. Ahşap Mutfak Gereçleri

Şekil 46. Ahşap Beşik Örnekleri

Şekil 47. Düven, Yaba, Tırpan Gibi Tarım Aletleri Örnekleri

Bundan 50 veya 60 sene önce kışları spor amaçlı keklik avına çıkılırdı. Keklik avında ok ve yay kullanılır, bu oku ve yayı köyümüzdeki Mehmet Gündüz isimli kişi yapardı. Asıl mesleği yapı ustalığıydı ama ağaç işlerinde de ustaydı. Yalnızca ok ve yay yapmaz, ağaç işinden yapılan çoğu eşyayı üretirdi. Civar köylerden de ona gelip ihtiyacını yaptırırdı. Öküz arabası, çeşitli tarım aletleri, cam çerçevesi, ahşap balya makinası, değirmen gibi pek çok şeyin yapımı elinden gelirdi. (KK26-KK27)

Şekil 48. Minyatür Değirmen Örneği

4.1.3. Ham Maddesi Toprak Olan El Sanatları

İnsanoğlu tarih boyunca çeşitli eşyaların üretiminde doğada bulunan farklı malzemelerden yararlanmıştır. Doğada bulunan ve eşya üretiminde yaygın olarak kullanılan ana malzemelerden biri de toprak olarak karşımıza çıkmaktadır. Toprağın kolay ulaşılabilir olmasının yanı sıra, kolay şekil verilebilen bir yapıya sahip olması, tarih boyunca fazlaca tercih edilen bir ham madde olmasına olanak sağlamıştır. Toprak işlerinde kullanılan toprak çeşidi killi topraktır. Killi toprak, yağlı bir yapıya sahip olması sebebiyle kolay şekil alan ve su geçirmeyen bir toprak türüdür. Toprağın balçık haline getirilmesiyle oluşturulan ürün pişirilerek kullanıma hazır hale getirilmektedir. Pişmiş toprak ürünleri “seramik” olarak adlandırılmaktadır (Erman, 2012, s. 19).

Toprağın ham madde olarak ilk kullanımı, insanların tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başladığı ve yerleşik hayata geçtiği dönem olan Neolitik dönem olmuştur. Neolitik dönemde killi toprak su ile hamur hale getirilip şekil verilmiş ve pişirilmiştir. Neolitik dönemi takip eden Kalkolitik dönemde ise üretilen eşyalara renk ve süslemeler uygulanmaya başlamış, toprak ürünler estetik bir biçim almaya başlamıştır. Seramik ile ilgili en önemli gelişme olan çömlekçi çarkı Tun Çağı’nda karşımıza çıkmaktadır (Ünal, 2020, s. 929-930). İnsanoğlu toprağı öncelikle mimari

yapılarda kurutup sertleştirerek kullanmıştır. Daha sonra pişirme teknolojisi ile birlikte günlük eşyalar, dinsel ve sanatsal eşyalar üretmeye ve yine mimari yapılarda kullanmaya devam etmişlerdir (Acartürk, 2012, s. 1-4).

Seramik ürünlerin kırılğan ve ağır olması, pişirme işlemi için fırınlara ihtiyaç duyulması gibi sebeplerden dolayı göçebe yaşam sürdüren toplumlarda seramik sanatı gelişmemiştir. Konar-göçer yaşam sürdüren toplumlardan biri olan Türklerde de bu sebeple seramik sanatı fazla gelişmemiştir. Türklerin yerleşik yaşama geçmeye başlaması ile birlikte Türk seramik sanatında da gelişmeler başlamıştır (Erman, 2012, s. 22). Anadolu Türk sanatı çerçevesinden bakıldığında Selçuklu döneminde mimaride çini kullanımının arttığı ve sırlı tuğla, kabartma, tek renkli çiniler, mozaik tekniği gibi tekniklerin kullanıldığı ve doğa tasvirlerinin yapıldığı görülmektedir. Beylikler döneminde ise sır altı tekniği ile kirli beyaz üzerine; mavi, eflatun, mor, turkuaz gibi renklerin kullanımının başladığı görülmektedir. Osmanlı'nın henüz imparatorluk halini almadığı, beylik döneminde İznik çini ve seramik üretiminin merkezi haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 16. yüzyılda çini ve seramik üretimi mükemmelleşmiş, sır altı tekniği ile çok renkli üretimler yapılmaya başlanmıştır. 15. Yüzyılın ikinci yarısından 16. Yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen sürede sır altı tekniği kullanılarak yapılan mavi beyaz seramikler, Osmanlı İmparatorluğu dönemi seramik sanatı için önemli bir adım olmuştur. İznik 17. yüzyıl ortalarına kadar kaliteli üretim yapan bir merkez olmuştur fakat o tarihlerden itibaren üretim git gide azalmaya ve bozulmaya başlamıştır. İznik dışında Anadolu topraklarında 14. yüzyıldan itibaren Kütahya, 17. yüzyıldan itibaren Çanakkale seramik ve çini üretimi yapılan merkezlerden olmuştur (Turan Bakır, 2014, s. 38-39-40).

Karesi ilçesinde yapılan toprak işleri ağırlıklı olarak günlük kullanım eşyaların, yapı malzemelerin, mimaride kullanılan ürünlerin üretiminin yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Karesi ilçesine bağlı mahallerden biri olan Armutalan toprak işlerinin üretiminin yapıldığı merkezlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktif olarak üretim gerçekleştirilmeyen bu merkezin nüfusunu 93 Harbi sonrası Gürcistan'dan gelen göçmenlerden oluşmaktadır. Armutalan'da neden toprak işleri ile uğraşıldığı şu şekilde aktarılmaktadır: “93 Harbinden sonra Gürcistan'dan buraya göçen atalarımız toprak işçiliği ile uğraştıkları için özellikle toprağın uygun olduğu bölgeyi seçerek buraya yerleşmişler. Kullanılan toprak kırmızı topraktır. Burasının

toprağı da killi değil, kıvırl toprak olduğu için atalarımız buraya yerleşmiştir.” (KK5) Armutalan halkı Gürcistan’da yaptığı ve ustası olduğu mesleği göçtüğu yerde de devam ettirebilmek için kullandığı toprak türüne kolay ulaşabileceği yere yerleşmeyi tercih etmiştir.

Şekil 49. Armutalan Toprak Ürün Örnekleri

Ham madde temini için belirli bir yer vardır ve toprak oradan temin edilir. Alınan toprak önce su ile yoğurulur. Toprağı yoğurma işlemi ayak ile yapılarak harç tava getirilir. Daha sonra ne yapılacaksa onun kalıbına göre toprak işlenir. Son olarak da pişirilerek kullanıma hazır hale getirilir. Toprak işçiliği ile yerli tuğla ve kiremit, testi, boru, mangal vb. ürünlerin üretimi yapılırdı. İnsanların bir kısmı başka mesleklerle de uğraşırdı ama büyük çoğunluğu geçimini bu yolla sağlardı. Başka zanaatlarda olduğu gibi toprak işlerinde de iş usta-çırak ilişkisinde şeklinde öğretilirdi. Fakat şimdi gençler okuyup göç ettiği için mesleği öğretecek kimse yok. (KK5)

Şekil 50. Toprak Kiremit Kalıpları ve Tesisat Malzemeleri

Şekil 51. Ham Maddesi Toprak Olan Çeşitli Ürün Örnekleri

4.1.4. Ham Maddesi Deri ve Hayvansal Atıklar Olan El Sanatları

4.1.4.1. Deri İşleri

İnsanoğlunun kendini çevreden gelen olumsuz etkilere karşı korumak için ürettiği ürünlerin yapımında kullandığı ham maddelerden biri de deridir. Deri geçmişten günümüze giyim-kuşam, aksesuar, mobilya, savaş aletleri, cilt yapımı, at koşumu vb. gibi çeşitli eşyanın üretiminde kullanılmıştır. Hayvancılık ile uğraşan Türklerde derinin ham madde olarak kullanımı oldukça eskiye dayanmaktadır. Türklere ait ilk somut deri örneklerine Pazırık kazılarında rastlanmıştır (Gargı, 2000, s. 22). Orta Asya'da başlayan Türk dericiliği, Anadolu'ya taşınmış ve en parlak

dönemini Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşamıştır. Bu dönemdeki deri ürünlerinde ince işçilikler ve bezemeler görülmektedir. Üretilen ürünler arasında; giyim eşyaları, eyer ve at koşumları, kalkanlar, Karagöz figürleri, hurçlar, sandıklar, kemerler vb. çeşitli eşyalar mevcuttur (Özdemir ve Kayabaşı, 2007).

Günümüzde deri ürünlerin el emeğine dayalı üretimi azalmakla birlikte varlığını sürdürürken; deri ürünlerin büyük bir çoğunluğu sanayileşme ile birlikte fabrikalarda üretilmektedir. Günümüzde teknoloji ile birlikte suni deri üretimi de yapılmaktadır. Gerek el emeğine dayalı üretimde gerekse fabrika tarzı üretimde gerçek ve suni deri kullanımının ikisi de görülmektedir.

Araştırma alanı olan Karesi ilçesinde, çeşitli el aletlerinin yardımıyla deriyi işleyerek üretim yapan mesleklerden iki tanesinin varlığı tespit edilmiştir. Bu mesleklerden biri saraçlık diğeri ise ayakkabıcılıktır.

4.1.4.1.1. Saraçlık

Eyer, semer, at koşum takımları, silah torbaları gibi deriden imal edilen ürünleri üreten kişiler saraç olarak adlandırılmaktadır. İcra edilen mesleğe ise saraçlık adı verilmektedir. Türk kültüründe atın önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla üretim alanına bakıldığında saraçlığın da Türkler için oldukça eski bir geçmişi olduğu görülmektedir. Türklere ait en eski ve somut eyer ve at koşum takımı örnekleri Hunlara ait olarak Pazırık kurganlarında karşımıza çıkmaktadır. Pazırık kurganlarında bulunan deriden üretilmiş eyer ve at koşum takımlarının üzerinde çeşitli hayvan figürleri ve sahneler, yine deriden kesilen parçalar ile resmedilmiş ve deri üzerine işlenmiştir (Diyarbakirli, 1972, s. 56-57-58-63-68).

Saraçların üretim alanı günümüzdeki yaşam şekliyle birlikte oldukça daralmıştır. Karesi ilçesindeki saraçlık mesleği üzerine oluşturan bu başlıktaki bilgiler, bölgede saraçlık mesleğini icra eden Halil Tuzluk (KK20) tarafından aktarılmaktadır.

Şekil 52. Saraç Halil Tuzluk

Saracın işi eyer, hayvan koşumları gibi malzemeleri üretmektir. Eski ustaların deyimiyle saraç, hayvan terzisidir. Günümüzde at binen, çift süren insan kalmadığı için saraç asıl üretmesi gereken malzemeyi üretemiyor. Fakat at biniciliği bireysel olarak toplumda olmasa da kulüplerde bu devam ediyor. Üzerine günümüzde çekilen tarihi diziler de eklenince insanlar arasında at binmek popüler hale geldi. Böyle olunca da saraçlar binicilik takımı üretmeye yeniden başladı. Hem dizi setleri için üretim yapılıyor, hem de dizi setleriyle birlikte artan binicilik kulüplerine üretim yapılıyor. Yine binicilik ile ilgili cirit ve rahvan binicilik oyunları geleneksel olarak yaşatılmaya çalışılıyor. Bu durumlar saraç işlerinin devamlılığını sağlıyor. Binicilik takımları haricinde ok ve yay torbası, kamçı, tasma gibi eşyaların üretimi yapılıyor. Kısacası bugünkü ihtiyaçlara göre üretim yapılıyor. Eskiyen veya bir şekilde hasar gören ürünlerin tamiri de yine saraçlar tarafından yapılıyor.

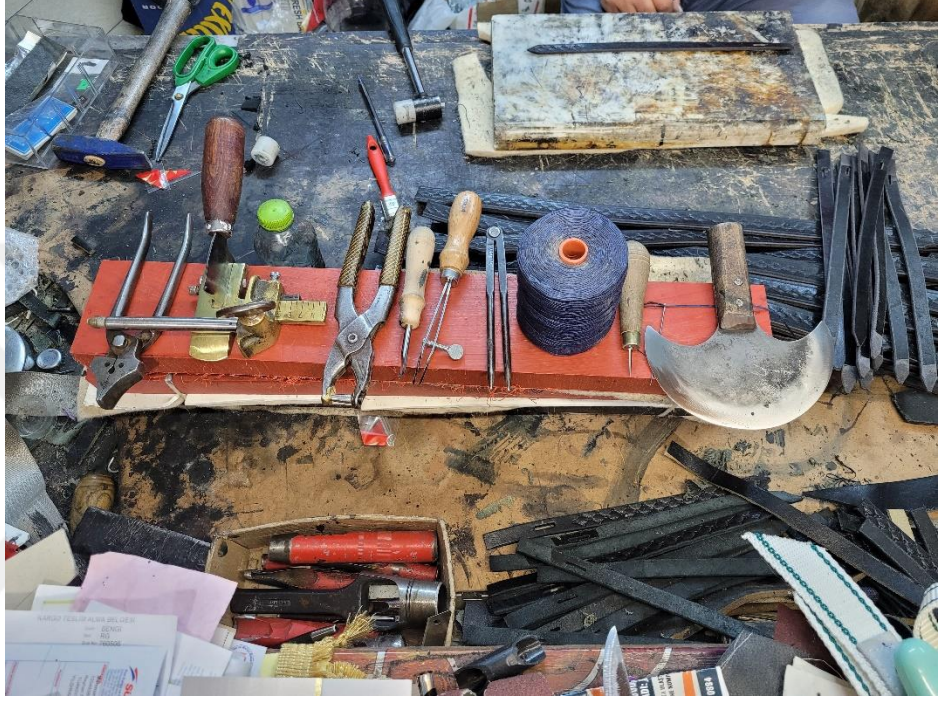
Şekil 53. Eyer Örneği

Şekil 54. Onarılmış Eski Çerkez Eyeri

Saraçlıkta ham madde deridir. Bu iş için en uygun deri de manda derisidir. Manda derisinden başka deri saraç işleri için ince kalır ve uygun olmaz. Manda derisi yağlı ve kalın olduğu için saracın işine daha uygun gelir, işlemek daha iyi oluyor. Deriyi Balıkesir'den tabakhaneden temin ediyoruz. Deri genelde tabakhaneden

boyalı bir şekilde geliyor. Boyasız geldiği zamanlar da oluyor, o zaman kendimiz boyuyoruz. Deriyi boyamak için kök boya kullanıyoruz. Tuz olmadan deriye boya tutmaz. Ben de bu sebepten kendimce bir yöntem geliştirdim. Kökboyasına tuz atmak yerine turşu suyuyla kurarak mayalıyorum. Mayalandıktan sonra deriyi boyuyorum.

Şekil 55. Saraçlıkta Kullanılan El Aletleri

Ürünler el emeğiyle, el aletlerinden yararlanarak üretiliyor. Dikiş de elde yapılıyor. Dikiş dikerken dikiş ipi olarak geçen, mumlu polyester ip kullanılır. Kullanılan el aletleri ise şu şekildedir: çekiç, zımba, danalya (bir çeşit pense), pergel, biz, masat, ayarlı makineli bıçak, saraç iğnesi, bıçkı (bıçak), kenar sıyırıcı.

4.1.4.1.2. Ayakkabıcılık

Ayakkabı insanoğlunun kendini doğa şartlarına karşı korumak üzere geliştirdiği giyim eşyalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu ayaklarını koruyabilmek için deri, ağaç kabuğu, yaprak gibi malzemelerden faydalanmışlardır. Ayakkabı yapımının ve kullanımının ilk olarak nerede başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte, Mısır'da başladığı daha sonra ise Mezopotamya ve

Anadolu’da görüldüğü düşünülmektedir (Kayabaşı ve Özdemir, 2004, s. 39). İnsanların ayakkabıları ilk olarak basit yapısından da yola çıkarak sandalet şeklinde ürettikleri ve kullandıkları görülmektedir (İmre, 2016, s. 194).

Orta Asya’da hayvancılık ile uğraşan Türkler Anadolu’ya geldiklerinde de hayvancılık ile uğraşmaya devam etmişlerdir. Bu sebeple Anadolu’da deri ile uğraşmaya ve deriden ayakkabı üretimi yapmaya devam etmişlerdir (Kuru ve Paksoy, 2015). Türklerin bozkır yaşam tarzına uygun olarak daha çok çizme tipinde ayakkabı kullandıkları görülmektedir (İmre, 2016, s. 198). Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk ayakkabı üretim ve kullanımı doğal şartlar, toplumsal kültür, kültürler arası etkileşimler gibi etmenler ile çeşitlenmiştir. Türkler başta çizme olmak üzere; çarık, edik, başmak, çedik, yemeni, kelik, potin gibi farklı isimler ve çeşitlerde ayakkabılar kullanılmıştır (Kayabaşı ve Özdemir, 2004).

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli ham maddeler kullanılarak ayakkabı üretimi yapılmıştır. Bu ham maddeler içerisinde ayakkabı yapımına en uygun olan ve genel olarak tercih edilen ham madde deri olmuştur. Ayakkabı üretimi, yakın geçmişe kadar basit el aletlerinden yararlanarak yapılmıştır. Fakat günümüzde makineleşme ile birlikte el emeğine dayalı üretim ortadan kalkmaya başlamış ve yerini fabrika üretimi almıştır. Günümüzde el emeğine dayalı ayakkabı üretimi yapan sayılı ayakkabıcı vardır. Bu ayakkabıcılardan biri de araştırma alanı olan Karesi’de bulunmaktadır.

Karesi’de ayakkabı tamiri ile uğraşan ustaların bulunduğu “Ayakkabı Tamircileri” çarşısında 15 dükkân ve usta bulunmaktadır. Ancak çalışmada bu çarşıdan bağımsız olarak ayrı bir mahallede dükkânı bulunan ve ayakkabı tamirinin yanı sıra ayakkabı üretimi de yapan Mustafa Yaşar (KK28) isimli ustadan alınan bilgiler aktarılmıştır.

Şekil 56. Ayakkabı Ustası Mustafa Yaşar

Ayakkabıcılıkta ham madde deridir. Hakiki deri kullanılır, suni deri kullanılmaz. Ayakkabının dışı için dana derisi kullanılır. Astarı için keçi derisi kullanılır. Ayakkabının tabanı ise sığır derisinden yapılır. Tabanın manda derisinden yapıldığı da olur ama manda derisi biraz kaba olduğundan genellikle sığır derisi kullanılır. Derinin teminatı İstanbul veya İzmir'den yapılır. Deri bize ayakkabı için kullanmaya hazır halde gelir. Ayakkabı kalıpları standarttır. Numaraya göre sipariş alınır ve ona göre hazırlanır. Çok nadiren ayaklarında rahatsızlık olan müşteriler çıkar o zaman farklı olarak kişiye özel kalıplar kullanılır. Eskiden ahşap kalıp yapan ustalar olurdu. Bu ustalar marangozlardan ayrı olurlardı. Onların yaptığı tahta kalıplar kullanılırdı. Şimdi plastik kalıplar kullanılıyor.

Şekil 57. Eski Ahşap Ayakkabı Kalıpları

Şekil 58. Plastik Ayakkabı Kalıpları

Bir ayakkabının yapımı birkaç gün sürer. O da şu sebeple ayakkabıyı kalıba koyduğumuzda muhakkak 3 güne yakın durması gerekir. Kalıba koymayı hesaba

katmazsak, el emeğine dayalı üretimle ancak günde üç veya dört çift üretilir. Fabrika üretiminde günlük 500 tane ayakkabı üretme kapasitesi vardır. Biz derinin kesimini elimizle yaparız. Örneğin biz günde 60 çift kesersek, fabrika üretiminde lazerle 600 çift kesilir. Makineleşme başladığı için el aletlerini kullanan, kullanmayı bilen yok. Bizde yalnızca dikişte makine kullanılıyor. Bizler bu işi yapan son nesilleriz. Yarın bir gün biz de gidince ayağı rahatsız olan ve kendine özel kalıpta üretim yaptırması gereken kişiler, uygun ayakkabı yaptıracak kimseyi bulamayacaklar. Benim çıraklık zamanımda (1960'lı yıllar) ayakkabıcıların sayısı fazlaydı. Şu an kuyumcuların olduğu yer ayakkabıcılar çarşısı tamamıyla ayakkabı üreten dükkânlardan oluşurdu. Her dükkânda beş altı tane çalışan olurdu. Fabrika üretimine geçince artık bu dükkânlar kapandı.

Gelip de ayakkabı yaptıran çok az kişi var. Her kesimden gelir ama benim müşterilerimin büyük çoğunluğunu yaşlılar oluşturur. Çünkü eskiden beri giymeye alışık olduğu bir model oluyor yaşlıların, onu hazır bulamıyorlar ve gelip bize yaptırıyorlar. Ayakkabı yapımı haricinde en çok ayakkabı tamiri için gelen olur.

Şekil 59. Yapımı Tamamlanmış Ayakkabı Görünüm

Şekil 60. Şekil 58’de Görülen Modelin Rahatsızlık Sebebiyle Özel Kalıp ile Üretilen Örneği

Balıkesir’deki meşhur ayakkabı ustası olan iki isim vardır. Pomak Hasan ve onun ustası olan Hakkı Usta. Pomak Hasan olarak bilinen, Hasan Özcan isimli ustanın zamanında 67 vilayet vardı. Bu vilayetlerin hepsinden müşterisi vardı. Onun ustası Hakkı Usta çok maharetli bir adammış. Mustafa Kemal Atatürk’e sadece görme ile kalıp çıkararak birebir üretim yapmış ve hediye etmiş.

Ayakkabı ustası Mustafa Yaşar, pirlerinin isminin “Evveli Yemeni” olduğunu aktarmaktadır. Herhangi bir anlatı veya inanç esasının ustası tarafından ona anlatılmadığını yalnızca pirimiz Evveli Yemeni’dir şeklinde bir aktarım yaptığını dile getirmiştir.

4.1.4.1.3. Çarık

Çarık, ayakkabı çeşitlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayakkabı yapımına göre daha basit olan çarık yapımı, özellikle kırsal kesimde hayvancılık ile uğraştıklarından daha çok yapılır ve kullanılırdı. Karesi ilçesinde yapılan saha

alışmasında da eski zamanlarda hayvancılık ile uğraşan kişilerin ayakkabı olarak çarık kullandığı ve arıkları kendilerinin ürettiği tespit edilmiştir.

Şekil 61. Eski Mest ve arık Örneği

Ayakkabının olmadığı zamanlarda ya da alacak imkân olmadığında çarık yapıp kullanırlardı. arık sığır derisinden yapılır. Deriye tuz atılıp pişirilir, o zaman deri sağlam ve kuş gibi hafif olur. Pişen deri ayağa uygun şekilde kesilir ve burnu dikilir. Daha sonra kenarlarını tığ ile delinir. Deliklerden yine deriden yapılan ipler geçirilip sıkılır. Ayağımıza giyip ipi sıktdığın zaman ayaktan çıkmasına imkân yoktur. (KK3-KK18)

4.1.5. Ham Maddesi Kabuk, Saz, İnce Dal ve Sap Olan El Sanatları

İnsanoğlunun günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı eşya üretimlerinde kullanılan ham maddelerden biri de bitkisel kabuk, dal, saz, sap gibi ürünlerdir. Hasır, sepet, süpürge gibi çeşitli eşyaların üretimi kabuk, saz, dal, sap gibi bitkisel ham maddelere dayanmaktadır.

Kabuk, saz, dal, sap gibi ham maddelerin kullanımıyla yapılan en yaygın el sanatı rclktr. Bitkisel rclk çok eski tarihlere dayanan bir el sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 1978, s. 191). Anadolu'da insanlar daha önceki yıllarda

kendi ihtiyaçları doğrultusunda bitkisel örücülük faaliyetlerini gerçekleştirmekte ve bazı kişiler ise bitkisel örücülük ile geçimini sağlamaktaydı. Günümüzde ise ticaret amaçlı üretim devam ederken, ihtiyaç doğrultusunda kişinin kendi için yaptığı üretim oldukça azalmıştır. Günümüzde ticaret amaçlı yapılan bitkisel rclkte ürün çeşitliliği artmış ve mobilya, hediyeelik eşya, turistik eşya gibi ürünlerin üretiminde de bitkisel rclkten yararlanılmaya başlanmıştır (lmez ve Kaplanoğlu, 2018, s. 3).

Karesi’de ham maddesi kabuk, saz, ince dal ve sap olan el sanatlarından; hasır örgü, sepet rclğ ve süpürgecilik tespit edilmiştir.

4.1.5.1. Hasır rclğ

Karesi’de hasır rclğnde kullanılan malzeme mısır yaprağıdır ve üretim günlük kullanım için yapılmaktadır. Mısır kabuğundan hasır rclğ ile ilgili aktarılan bilgiler şu şekildedir.

Mısır yaprağı kullanılarak hasır yaygı rlrd. Yerden gelen soğuğu engellemek için evin içine önce bu hasırlar yayılır, üzerine ise palas yaygı yayılırdı. Eski zamanlarda hasır yaygı bizim için parke görevi görürdü. Kışın boş zamanlarda akşamları kadınlar toplanıp imece usul hasır yaygı rerlerdi. İhtiyacı olan herkese sıra ile rlrd. şimdi hasır kullanan kimse olmadığı için ren de yok. (KK2-KK4)

Mısırlar kuruduğu zaman yaprakları toplanır, bağlanır ve kenara konulur. Kış gelince ve tarla tapa işi bitince hasırlar örülmeye başlanırdı. Evlerde yaygı olarak kullanılan hasırlar satmak için üretilmez, herkes ördüğünü kendi kullanırdı. Yalnız papur (kamış, saz bitkisi) bitkisinden yapılan hasırlar cenaze törenlerinde kullanılırdı. Cenaze töreninde kullanılan hasırların retilimi ticaret amaçıyla yapılırdı. O zamanlar ölünün üzerine tahta yerine papurdan hasırlar kullanılırdı. (KK2)

Şekil 62. Mısır Yapağından Hasır Örgü Örneği

4.1.5.2. Sepet Örücülüğü

İnsanoğlu sepeti bir şeyleri taşımak ve saklamak için kullanmıştır. Günümüzde de aynı şekilde bir şeyleri taşıma ve saklama işlevinde kullanmaya devam etmektedir. Fakat günümüzde sepet işlevi görecekt plastik vb. ham madde ile fabrikalarda üretimi gerçekleştirilen ve daha kolay ulaşılabilen ürünler sebebiyle el örgüsü sepetlerin kullanımı oldukça azalmıştır.

Karesi’de sepet örücülüğü için kullanılan malzemeler; kamış, fındık dalı, kızılıcık sapı ve mısır yapağıdır. Sepet örücülüğü ile ilgili aktarılan bilgiler şu şekildedir.

Kamış, fındık ağacı dallarından ve mısır kabuğundan sepet örücülüğü yapılırdı. Yapılan sepetler günlük hayatta kullanılırdı. (KK5) Mısır kabuğundan yumurta saklamak için sepet yapılırdı. Sepetler kadınlar tarafından örülür, güzel görünmesi için farklı renklere boyanırdı. Eskiden el arabaları yoktu. Bir şeyleri sırtta taşımak için sepetler kullanılırdı. Çit ya da Çiten denen bir sepet olurdu, sırtta takmak için sapları vardı. Çiteni sırtımıza takarak taşırdık çoğu şeyi. Fındık veya kızılıcık çubuğu kullanılırdı, kızılıcık bulabilirsen çok sağlam olurdu. (KK6)

Şekil 63. Sepet Örneği

4.1.5.3. Süpürgecilik

Süpürge günlük hayatta kullanılan temel temizlik malzemelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki zamanlarda süpürge hem evin içini süpürmek için hem de bahçe, kapı önü ve balkon gibi evin dış alanında kalan yeri süpürmek için kullanılırdı. Günümüzde elektrikli süpürgelerin kullanımı ile birlikte el yapımı süpürgelerin kullanımı azalmıştır. İnsanlar evinin içinin temizliğinde kullanmasa da evlerinin önünde, bahçelerde ve balkonlarda hâlâ el yapımı süpürgeleri kullanmaya devam etmektedir. Bu kullanım süpürge üretiminin devamlılığını sağlamaktadır.

Şekil 64. Süpürge Otu Tarama İşlemi

Süpürge yapımı için süpürge otu kullanılır. Süpürge otunun ekimi haziran ayı başında, kesimi ise ağustos ortasında yapılır. Tohum ekildikten 100 gün sonra kesimin yapılması gerekir. Daha sonra taranıyor ve serilip kurutulur. Kuruduktan sonra demet haline getirilir. Süpürge otu hazır hale getirildikten sonra ilk olarak sap kısmı oluşturulmaya başlanır ve yeteri miktarda ekleme yapıldıktan sonra sap kısmı bağlanır. Son olarak kıskaçla sıkıştırılarak dikim işlemi yapılır ve süpürge hazır hale getirilir. Süpürge yapımı için gereken malzemeler; tokmak, keskin bıçak, kıskaç, tel, iğne, iplik ve ayaklıktır. Süpürge dikimi erkekler tarafından yapılır. Yaygın olarak kullanıldığı için yapımı da yaygındır. Burada daha çok Yaylabayır'da ve Yeşilova'da süpürge otu ekimi ve süpürgecilik yapılır. (KK25)

Şekil 65. Süpürge Örneği

Günlük hayatta kullanılan el süpürgeleri haricinde gelin süpürgesi olarak adlandırılan, çeyizde bulunan normal süpürgelere göre daha süslü bir süpürge varlığı karşımıza çıkmaktadır. Bu süpürge hakkında aktarılanlar şu şekildedir: Yeni gelin süpürgesi denilen bir süpürge olurdu. Süpürge dikişli yerlerinden rengârenk çaputlar bağlı olurdu ve üzerinde de bir ayna yapışık olurdu.(KK21) Gelin alımından sonra oğlan evinin yengesi heybesine gelinin süpürgesini de koyar götürür. Gelinin ailesi, kızımızdan kalan bir süpürge vardı, onu da alıp göturdüler şeklinde söylemde bulunur. (KK16)

Süpürge toplumun çevresinde birtakım inanç ve uygulamalar geliştirdiği kültürel eşyalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Alan araştırması sırasında süpürge ile ilgili karşımıza çıkan inanç ve uygulamalar şu şekildedir:

Evden birinin yolculuğa çıktığı gün ev süpürülmez. Süpürülürse yolda başına bir şey gelir ve eve dönemez, diye düşünülür. (KK8-KK21)

Evine gelen misafir gittikten sonra arkasından hemen süpürge yapılmaz, evine sağ salım varsın diye bir süre beklenir. (KK8)

Cuma günleri, Cuma vakti geçene kadar ev süpürülmez, süpürülürse evin bereketi de süpürülür, gider. (KK16)

Süpürge evini temizlediğin önemli bir eşya olarak düşünülür ve değer verilir. Bu yüzden süpürge ulu orta yerde bırakılmaz, her zaman dik olarak kapıya veya duvara yaslanır, üstüne oturulmaz, üstünden atlanılmaz, süpürgeyle birine vurulmaz. (KK16)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

El sanatları, insanoğlunun kendini dışarıdan gelebilecek olumsuzluklara karşı korumak ve yaşamının devamlılığını sağlamak amacıyla doğada bulunan ham maddelerle ihtiyaçları doğrultusunda eşya üretmesiyle başlamıştır. Örtünmek, barınmak, beslenmek vb. temel ihtiyaçların üretimi ile başlayan el sanatları zaman içerisinde süslenme işlevini de kazanarak estetik bir hal almıştır. El sanatları zaman içerisinde gelişmiş ve ait olduğu toplumun kültürel, sosyolojik, ekonomik, coğrafi yapısı vb. konular hakkında bilgiler verebilen bir konuma gelmiştir.

“Karesi (Balıkesir) El Sanatları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmamızda el sanatları ham maddelerine göre sınıflandırılmıştır. Sekiz ham madde olarak ayırım yapılan bu sınıflandırma içerisinde yalnızca beş ham maddeye ait el sanatı varlığı tespit edilmiştir. Karesi’de tespit edilen el sanatlarına ait ham maddeler şunlardır: hayvansal, bitkisel ve kimyasal lifler; ağaç (ahşap); toprak; deri ve hayvansal atıklar; kabuk, saz, ince dal ve sap.

Hayvansal, bitkisel ve kimyasal lifler Karesi’de el sanatı üretiminde kullanılan en yaygın ham madde sınıfı olmuştur. Bölgede yapılan küçükbaş hayvancılık ile elde edilen hayvansal lif, daha önceleri yapılan pamuk ekimi ile elde edilen bitkisel lif ve günümüzde kolaylıkla ulaşılabilen kimyasal lif insanlar tarafından üretimde bolca kullanılmıştır. Özellikle Orta Asya’dan bu yana Türklerin ana geçim kaynaklarından biri olan hayvancılığın sonucunda geliştirdikleri dokuma kültürünün günümüze kadar gelmiş olması ve bununla birlikte özellikle çeyiz eksenli üretimi yapılan işleme ve örgü işleri, sınıflandırmadaki bu başlığı zenginleştiren ana sebeplerden ikisi olmuştur.

Karesi’de ağaç (ahşap) kullanılarak üretilen el sanatlarına bakıldığında ise daha çok kırsal bölgelerde ihtiyaç doğrultusunda üretim yapıldığı görülmüştür. Üretim sırasında kullanılan ağaçların bölgede bulunan ağaçlar olduğu ve her eşyanın

yapımında, eşyanın kullanım alanı göz önünde bulundurularak ağaç seçim yapıldığı aktarılmıştır.

Karesi’de toprak kullanarak el sanatı üretimi yapılan tek yer Armutalan mahallesidir. Gürcistan’dan göçen halk, yapmayı bildiği mesleği devam ettirmek için toprağı üretim için uygun olan bir yer aramış ve yerleşmiştir. Armutalan’da üretilen toprak işlerinin yine ihtiyaç doğrultusunda mutfak eşyaları, tesisat ürünleri, mimari ürünler vb. eşyaların üretiminin yapıldığı aktarılmıştır.

Ham maddesi deri ve hayvansal atıklar olan el sanatları açısından baktığımızda Karesi’de karşımıza çıkan el sanatlarından iki tanesi meslek olarak icra edilmeye devam etmektedir. Bu meslekler, saraçlık ve ayakkabıcılıktır. Meslek dışında üretimi, toplum içerisindeki kişiler tarafında yapılan çarık üretimi de fiili olarak devam etmese de toplum hafızasında yerini korumaktadır.

Son başlık olan ham maddesi kabuk, saz, ince dal ve sap olan el sanatlarında ise mısır kabuğundan hasır yaygı örüldüğü; kamış, fındık dalı ve mısır yaprağından sepet örüldüğü; süpürge yapımında hem süpürge otu üretiminin hem de süpürge üretiminin yapıldığı görülmüştür.

Saha çalışması ile elde edilen verilere bakıldığında; dokuma, işleme, örgü, günlük kullanım yorganı dikimi, hasır örücülüğü ve sepet örücülüğü gibi işlerin kadınlar tarafından ve genellikle kışın tarla işlerinin olmadığı zamanlarda üretimin yapıldığı görülmüştür. Geriye kalan Keçe işleri, ipek yorgan dikimi, ağaç işleri, toprak işleri, deri işleri, süpürgecilikte ise erkeklerin üretim yaptığı görülmüştür. Erkeklerin yaptığı üretimin genellikle kazanç sağlamak amacı doğrultusunda; kadınlar tarafından yapılan üretimin daha çok kendinin ve ailesinin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla olduğu tespit edilmiştir.

Karesi el sanatları içerisinde meslek olarak icrası devam eden dört el sanatına rastlanmıştır. Bu meslekler; Keçecilik, Yorgancılık, Saraçlık ve Ayakkabıcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen verilere bakıldığında üretim hâlâ az da olsa devam etmektedir. Elbette rağbetin az oluşu ve buna bağlı olarak üretimin azlığı mesleklerin gelecekteki varlığını tehlikeye atmaktadır. Ustalardan edinilen görüşler doğrultusunda üretimden daha çok yetiştirecek çırak bulunamaması mesleğin geleceğini tehlikeye atan temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.2. Öneriler

Araştırma sırasında tespit edilen el sanatlarının büyük bir çoğunluğu günümüzde aktif olarak üretilmemektedir. Bunun temel sebebi gelişen teknoloji ile birlikte fabrika üretiminin artması ve ürünlere kolaylıkla ulaşılmasıdır. İnsanlar zaman ve emek harcayarak üretimini yaptıkları eşyalara daha kolay ulaşma imkânı edinince üretimi bırakmış ve daha çok hazır bulunan ürünleri satın almayı tercih etmiştir. Yakın geçmişe kadar üretimi yapılan el sanatlarına dair bilgiler, toplum belleğinde varlığını korusa da zaman içerisinde yok olma ihtimali oldukça yüksek bir ihtimaldir. Bununla birlikte günümüzde yapımı hâlâ devam eden el sanatı ürünlerinin, üretiminde azalma olduğu ve hızla değişen yaşam tarzı sebebiyle üretimin tamamen ortadan kalkması gibi bir ihtimalin olduğu gözlemlenmiştir.

El sanatı ürünleri, ait olduğu toplumun maddi ve manevi kültür unsurlarını üzerinde taşıması sebebiyle oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle el sanatlarının günümüz şartlarında yok olma ihtimaline karşı, el sanatlarını icra eden ve ürünlerini kullanan kişilerden elde edilen sözlü bilgilerin yazıya geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde el sanatları üzerine yapılan çalışmalar devam ettirilmeli ve desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acartürk, B. (2012). *Toprağın binlerce yıllık macerası*. Acta Turcica - Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 8 (1), 1-17. https://actaturcica.files.wordpress.com/2020/01/iv_01.pdf (Erişim tarihi: 16.05.2023)
- Ayhan, A. (2005). *Balıkesir'de abacılık ve abahane*. Balıkesir Sempozyumu (s. 281 - 291). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytemur, S. (2022). *Balıkesir pullusu işlemlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü .
- Balpınar Acar, B. (1982). *Kilim-cicim-zili-sumak, Türk düz dokuma yaygıları*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1986). *Türk el sanatlarından el örgüsü çoraplar*. Erdem Dergisi, 2 (6), 867-886.
- Barışta, H. Ö. (1998). *Türk el sanatları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu dönemi Türk işlemleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barışta, H. Ö. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu dönemi İstanbul cami ve türbelerinde ağaç işleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Baycan, M. (2020). *Balıkesir Balya yöresi yörüklerinin heybe ve torba dokumaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Bayrı, M. H. (1939). *Halk âdetleri ve inanmaları*. İstanbul: Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı XI.
- Çeliker, D. (2011). Geçmişten günümüze Türklerde keçecilik ve keçe yapımında yeni teknikler. Art-e Sanat Dergisi, 4 (8), 1-22.

- Çeliker, D. ve Ölmez, F. N. (2012). *Burdur ilinde yorgancılık*. Art-e Dergisi, 5 (10), 122-138.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi .
- Duymaz, A. ve Şahin, H. İ. (2010). *Meslek folkloru kapsamında geleneksel mesleklerdeki pir inancı ve hikâyeleri üzerine bir değerlendirme*. Milli Folklor Dergisi, 10 (87), 101-121.
- Ekici, E. (2006). *Balıkesir el sanatları*. Balıkesir: T.C. Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lügâtî't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erman, D. O. (2012). *Türk seramik sanatının gelişimi: toprağın ateşle dansı*. Acta Turcica - Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 8 (1), 18-33. <http://www.beylerbeyidernegi.com/assets/frontend/uploads/documents/4111599658756.pdf> (Erişim tarihi: 10/5/2023)
- Ertürk, N. (2018). *Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Türklerde giyim kuşam*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1988). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gargı, Z. (2000). *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk deri sanatı ve aksesuarları üzerine bir kimlik araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Gönül, M. (1964). *Dokumacılığın tarihçesi ve en eski dokuma aletleri*. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, (02), 80-99.
- İmre, H. M. (2016). *Tarihsel gelişim içerisinde insan, moda, ayakkabı ilişkisi*. International Journal of Cultural and Social Studies, Özel Sayı 1, 189-204.
- Kayabaşı, N. ve Özdemir, M. (2004). *Geçmişten günümüze el yapımı ayakkabılar*. Milli Folklor Dergisi, 7 (62), 39-48.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kuru, S. ve Paksoy, C. (2015). *Anadolu'da ayakkabı ve Cumhuriyet dönemi ayakkabı kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 821-836. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KURU->

Song% C3% BCIPAKSOY-Candan-ANADOLU% E2% 80% 99DA-
AYAKKABI-VECUMHUR% C4% B0YET-D% C3% 96NEM% C4% B0-
AYAKKABIK% C3% 9CLT% C3% 9CR% C3% 9C.pdf (Erişim tarihi:
26/04/2023)

Kültür Bakanlığı: Halk Kùltürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
(1993). *Türk el sanatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Mandaloğlu, M. (2014). *Bozkır Türklerinde ekonominin hayvancılık ve tarıma dayalı olarak değerlendirilmesi*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 75-93.

Onuk, T. (2000). *Osmanlı'dan günümüze oylar*. Ankara: T.C. Cumhuriyeti Kùltür Bakanlığı Sanat Eserleri.

Onuk, T. ve Akpınarlı, F. (2002, Aralık 17-21). *Cumhuriyetten günümüze el sanatlarının doğuşu, gelişimi, sosyal kùltürel eğitim ve ekonomik ilişkileri bakımından bugünkü durumu ve geleceği*. V. Türk Kùltürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kùltürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği; El Sanatları, 27-45. Ankara, Türkiye: Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, H., ve Alp, K. (2004). *Silifke folkloru; işlemecilik, dokumacılık, örücülük, halk oyunları ve giysiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Oyman Bükmen, N. R. (2005). *El dokumacılığının ve el dokuma tezgahının tarihçesi, el dokuma tezgahı çeşitleri*. Sanat Dergisi, (8), 63-84.

Ögel, B. (1978). *Türk kùltür tarihine giriş III*. Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.

Ölmez, F. N. ve Kaplanoğlu, ř. (2018). *Sindelhöyük'te son bitkisel örücülük ustası Turan Mehmet Söbe*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (83), 1-16.
https://web.archive.org/web/20200209085517id_/http://www.asosjournal.com/files/asosjournalmakaleler/523241999_14408%20Filiz%20Nurhan%20%C3%96LMEZ.pdf (Erişim tarihi: 01.05.2023)

Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu mimari süslemesi ve el sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları.

Örnek, S. V. (2016). *Türk halkbilimi*. Ankara: BilgeSu Yayınları.

- Özbağcı, T., Ülger , N., Kurt, G. ve Toktaş, P. (2009). *Halkbilim araştırmaları merkezi koleksiyonundan el sanatları örnekleri II*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları: No. 1898.
- Özbel, K. (tarih yok). *El sanatları I Anadolu çorapları*. Ankara: C.H.P. Halkevleri Bürosu.
- Özbel, K. (tarih yok). *El sanatları IV eski el işlemleri*. Ankara: CHP Halkevleri Bürosu.
- Özdemir, M. ve Kayabaşı, N. (2007). *Geçmişten günümüze dericilik*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü .
- Özen Esiner, M. (1982). *Türkçe'de kumaş adları*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, (33), 291-340.
- Öztürk, İ. (1994). *Gelneksel Türk el sanatlarına giriş*. Ankara: Özdemir Basım Yayım ve Dağıtım.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sarıkaya Hünerel, Z. ve Er, B. (2012). *Halk kültürünün tanıtılmasında el sanatlarının yeri ve önemi*. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1 (1), 179-190.
- Seyirci, M. ve Topbaş, A. (1999). *Anadolu'da keçecilik*. Erdem Dergisi, Halı Özel Sayısı III, 10 (30), 577-597.
- Sökmen, S. (2020). *Balıkesir Turplu Mahallesi Şayak Dokumacılığı*. 14. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi (Çevrimiçi) / Sanat Etkinlikleri (s. 83 - 87). Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
- Su, K. (1937). *Balıkesir'de eski tarihlerde abacılık*. Kaynak Dergisi, (50), 33-37.
- Su, K. (1937a). *XVII ve XIII yüzyıllarda Balıkesir şehir hayatı*. İstanbul: Balıkesir Halkevi Yayınları.
- Toygar, K. (1975). *Dîvânı Lugâti't-Türk'de giyim kuşam ve dokuma sanatlarıyla ilgili sözcükler*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Turan Bakır, S. (2014). *Türk çiniciliğinin dünü ve bugünü*. Klasik Sanatlar Yıllığı 2.

- Uyar, E. (2021). *Balıkesir ilinde yapılan el örgüsü patiklerin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ünal, S. (2020). *Çağların akışında Anadolu pişmiş toprak kültürü*. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi, (4), 928-950.
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, Z., & Söylemezoğlu, F. (2002, Aralık 17-21). *Köy El Sanatlarının, Cumhuriyet Döneminde Sosyal, Ekonomik, Kültürel ve Endüstriyel Alanda Etkileri ve Bu Perspektif Işığında Günümüz Köy El Sanatlarına Yaklaşım*. V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği; El Sanatları, 19-24. Ankara, Türkiye: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Yücel, E. (1989). *Ahşap*. - içinde, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt II (s. 181-183). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

EKLER

EK-1. Kaynak Kişi Listesi

NO:	ADI SOYADI	DOĞUM YILI	DOĞUM YERİ	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ
KK1	Nurhan SÖKMEN	1963	Karesi	Lise	Emekli
KK2	Vahide TOPRAK	1962	Çanacık	İlkokul	Ev hanımı
KK3	Mehmet TOPRAK	1961	Çanacık	İlkokul	Emekli
KK4	Şahide IRMAK	1962	Çanacık	İlkokul	Ev hanımı
KK5	Kadir BAŞKURT	1956	Armutalan	Ortaokul	Emekli
KK6	Adil BAYKURT	1942	Kurtdere	İlkokul	Çoban / Çiftçi
KK7	Fatma SEYHAN	1952	Yeşilova	İlkokul	Çiftçi
KK8	Gülümser CAN	1952	Naipili	İlkokul	Çiftçi / Hayvancı
KK9	Şaban AYGÖREN	1962	Kocaavşar	Lise	Emekli / Muhtar
KK10	Mürşide AYGÖREN	1968	Kocaavşar	İlkokul	Ev hanımı
KK11	Havva KAYA	1950	Kocaavşar	İlkokul	Ev hanımı
KK12	Meliha KAYA	1937	Kocaavşar	İlkokul	Ev hanımı
KK13	Züleyha KABAKÇI	1949	Kocaavşar	İlkokul	Ev hanımı
KK14	Fatma KILIÇ	1969	Karesi	Üniversite	Hemşire
KK15	Celal ALAKUŞ	1958	Aktarma	İlkokul	Yorgancı
KK16	Fadime ÇAKIR	1972	Naipili	Lise	Evhanımı
KK17	Enver Recep AGEN	1942	Karesi	Ortaokul	Keçe Ustası
KK18	Rıza GARİP	1935	Deliktaş	Okur - yazar	Çiftçi- Hayvancı
KK19	Gülşen GARİP	1936	Deliktaş	Okur – Yazar değil	Çiftçi - Hayvancı
KK20	Halil TUZLUK	1967	Karesi	İlkokul	Saraç
KK21	Emine YEŞİLAĞAÇ	1955	Balıkesir	İlkokul	Çiftçi
KK22	Fatma DAĞLI	1946	Turplu	İlkokul	Çiftçi - Hayvancı
KK23	Huriye DAĞLI	1936	Turplu	İlkokul	Çiftçi - Hayvancı

KK24	Nuriye ÇAKIR	1948	Turplu	Okur – yazar değil	Çiftçi - Hayvancı
KK25	Mehmet TEZCAN	1973	Yeşilova	İlkokul	Süpürgeci - Çiftçi
KK26	Bahtiyar GÜNDÜZ	1961	Karabeyler	Üniversite	Maden Mühendisi
KK27	Recep KILIÇARSLAN	1953	Karabeyler	İlkokul	Çiftçi
KK28	Mustafa YAŞAR	1944	Karesi	İlkokul	Ayakkabıcı
KK29	Turan KIRCA	1965	Naipli	İlkokul	Yorgancı

